

*Grethemors dagbog fra
sin ruslandsrejse i 1922*

Forord til første transskription af dagbogen

Mor var i juni 1922 blevet formand for den danske afdeling af kvindekomiteerne for indsamling af klæder og fodtøj til Rusland. Internationale Arbejderhilfe für die Hungernden in Rusland skulle afholde en kongres i Moskva sideløbende med Den Kommunistiske Internationales 4. kongres 4. november til 5. december 1922, og Mor skulle deltage som delegeret for kvindekomiteerne.
Morten Andersen Nexø (1990'erne)

Forord til anden transskription af dagbogen

Min nu afdøde far Morten Andersen Nexø var yngste søn i Martin Andersen Nexøs og Margrethe Frydenlund Hansens ægteskab – (MANs ægteskab nummer to.) Engang i begyndelsen af 00'erne viste han mig den transskription, han netop havde færdiggjort af sin mors dagbog fra hendes rejse til Rusland i 1922. En dagbog, som min far, der selv var bare to år på daværende tidspunkt, i øvrigt spillede en ikke uvæsentlig birolle i.

Han var i mellemtiden blevet tæt på de firs og havde brugt det meste af en vinter på transskriptionen; havde siddet aften efter aften bag sin gamle, grønne skrivemaskine, med dagbogen foran sig og to fingre på tastaturet, og overført sin mors ikke altid lige let læselige håndskrift, tast for tast, bogstav for bogstav, til en mere læsbar form.

Min farmor, der i vores familie altid har gået under navnet 'Grethemor', døde i 1953. Jeg har derfor ingen egne minder om hende, og selvom hun har optrådt i mange af de barndomshistorier, som min far og hans brødre gav videre til os børnebørn, har hun altid måtte affinde sig med en ydmyg plads i periferien af min bevidsthed.

Jeg tror, at hun druknede i virakken omkring min berømte farfar. Han var en mastodont. Det absolutte centrum, hvorom alting kredsede. Overalt hvor hans navn dukkede op, fyldte han rummet og lagde beslag på ilten, så man ikke kunne ånde. Et kæmpe træ var han. Min farmor forsvandt, uhåndgribelig og uvirkelig som en tågedis, i den skygge, der havde bredt sig ud under hans kæmpekrone.

Det ændrede sig under læsningen af hendes dagbog. Lidt efter lidt materialiserede hun sig for mig, trådte i karakter og blev en kvinde af kød og blod med følelser, holdninger og drømme; en mor og hustru fuld af skyld og tvivl, usikkerhed og mindreværd, bekymring og omsorg; men også et begejstret og engageret menneske, en romantisk ildsjæl der var båret af en brændende, men - set gennem bagklogskabens briller - meget naiv tro på den nye sovjetiske arbejderstat.

I dagbogen beretter hun om sine oplevelser under den kommunistiske verdensbevægelses 4. internationale kongres i Moskva i 1922. Hun lytter med blødende hjerte til den stærkt svækkede Lenin, mens han holder en af sine sidste taler; hun sender beundrende blikke i retning af den statelige Trotskij og lader sig irritere af Clara Zetkins klichéfyldte brandtaler og evindelige køren-i-ring. Og sidst men ikke mindst, krymper hun sig ved tanken om sin egen aldrende mands evindelige eskapader med de unge kvinder.

For første gang talte hun direkte til mig. Det var en åbenbaring. Jeg formentligt slugte dagbogen, levede mig ind i hendes univers, og afgrunden af år mellem os forsvandt. Jeg fik direkte kontakt. Da jeg havde læst dagbogen færdig, følte jeg, at jeg kendte hende. Nu var hun blevet min.

Jeg har overført min fars maskinskrevne transskription af dagbogen til PC, så også andre kan få mulighed for at lære denne stærke, spændende kvinde at kende, som jeg har fået det privilegium at måtte kalde min farmor, og som har vist sig at være ikke så lidt andet, og meget, meget mere end blot et vedhæng til min berømte farfar. Hun kunne selv og har med sin velsmurte pen aflagt et helt unikt vidnesbyrd fra første parket om et stykke verdenshistorie, der stadig har manges interesse.

Lidt praktisk

Pennen kan nu engang ikke skrive hurtigere, end hånden kan følge med, og nogle gange, især i de udførlige referater fra konferencen, måtte min farmor ty til forkortelser. Desuden strøede hun flittigt om sig med person- og stednavne, som ikke kan forudsættes kendt for den nutidige læser af dagbogen. Jeg har forsøgt at fylde nogle af hullerne ud ved hjælp af noter, der dog langt fra må opfattes som fyldestgørende, og sikkert heller ikke alle er lige korrekte. Jeg er nu engang kun et nysgerrigt barnebarn og ikke forsker.

Fotografierne på forsiden stammer fra opholdet i Moskva. Hvem de to personer er, der flankerer mine bedsteforældre, aner jeg ikke. Men Grethemors noget bortvendte, lukkede kropsholdning kunne godt signalere, at alt allerede på dette tidspunkt ikke var, som det skulle være mellem de to ægtefæller. De små fotos er angiveligt taget under et privat besøg hos hr. og fru Lunatjarskij. Farmor omtaler ikke selve besøget i dagbogen, men har den 10. november noteret følgende: 'onsdag kl. 12 hos Lunatscharsky. Scretemsky 6.'

Og en ting mere: I 1922 skrev man alle navneord med stort og brugte 'aa' i stedet for 'å'. Det har min far valgt at ændre til nudansk i sin renskrift af dagbogen. Farmors til tider noget tilfældige brug af kommaer og anden stavemåde har han dog bibeholdt. Denne afskrift følger, på nær få undtagelser, min fars valg. Ønsker man derimod at læse den 'ægte vare', kan man låne originalen på Det Kongelige Bibliotek.

Mette Andersen Nexø, november 2024.

Grethemors dagbog

21. (oktober 1922) morgen:

Nu sidder jeg på færgen mellem Gedser og Warnemünde på vej ud til Martin igen. Åge J.¹ sidder og blunder, rundt omkring os sidder snorkende mennesker, og et par danske kvinder skræpper højt og ler larmende af ingenting. Jeg var i aftes hos Eddie Salicath² og talte med ham om den planlagte basar; ja, den endnu ikke planlagte. Han vil arrangere den for os. Jeg skal nu i Berlin forhøre mig om den russiske udstilling, om den vil passe ind i basarrammen, som vi nærmest tænker os som en russisk markedsscene. Hans æventyrbod var henrivende, han selv meget tiltalende.

Børnene fulgte mig til toget i bilen, d.v.s. Storm kom hen til mig og sagde, at han ikke tog med til stationen. Han kyssede mig og løb sin vej med klare øjne, han bad mig hilse Far. Søster gav mig et æble og bad mig gi det til Far, og hun og Luf gav mig hver et kys til far. Rolle havde ikke megen tid, han rakte mig hastigt sin lille mund og ”bappede” så videre ind i bilen, det var jo fest.

22. (oktober):

Jeg talte i går med Jussuf Mayer, som var i begreb med at rejse, men som i dag kom tilbage, vi skal træffe ham kl. 9.30 i den russiske kafé i Kurfürstenstr. I morgen skal jeg tale med Missiarov (?) og med ”Genossin Hannah” om kvindek. sager, og se udstillingen, og skrive til Signe og Eddie Salicath om det.

Åge Jørgensen og jeg var i går henne og hæve penge, man fik i går 700 Mrk. for én krone. Jeg købte hos Wertheim en hel del, undertøj mm., men alt var meget dyrt. Jeg skriver russiske bogstaver nu og imponerede Åge J. med at skrive et brev med russiske bogstaver i går aftes.

I dag har jeg været til begravelse med den kommunist, som i søndags blev dræbt, det var meget smukt. Det gik så værdigt og kønt til, der var nok 50 faner og ca. 3000 mennesker, hvad jo ikke var så meget endda; men det var alle, kunne man se, mennesker, som vilde være kommet om det så havde været uvejr. Og det var det skønneste vejr, sol og guldløv – og så alle de dejlige faner. 3 mænd talte, kort alle tre, man følte, at de sagde hvad de ikke kunde tie med. Jeg græd, som altid, når lykkefølelsen af at høre til sammen med min egen klasse melder sig, og samtidig sorgen over at de bedste forsvinder. Vi traf to unge mænd, arbejdere med disse sværmeriske ansigter som vidner, at de er villige til at leve og dø for det de

---

¹ Aage Jørgensen stiftede sammen med Marie Nielsen m.fl. Socialistisk Arbejderparti i 1918. Var med i ledelsen af det senere DKP (1920-23), hvorefter han blev ansat ved den russiske ambassade. Senere medlem af Socialdemokratiet. I 1941 foretog han endnu en kovending og meldte sig ind i det danske nazistparti DNSAP.

² Dansk forfatter og kunsthandler

tror på. Da vi gik gav jeg den ene en rød nellike og bad ham lægge den på graven, som eine rote Gedanke aus Dänemark. På Rosa Luxemburgs grav lagde jeg en buket røde nelliker og Åge J. lagde en på Liebknechts. Jeg tog et billede fra de 38 grave og et af den åbne grav hvor Piosche nu hviler. Underligt er det, for mens jeg stod der og sloges med gråden slog det mig pludseligt, at det var ikke et sørgespil - men at der virkelig lå en myrdet mand i den flagomvundne kiste, en mand der i dag for 8 dage siden sagde farvel til hustru og børn, gik ud – og blev dræbt i en kamp for hvad han troede på. Før han gik sagde han, måske i forudfølelse af sin død, til sin hustru, at selv om han blev dræbt, vilde hun dog ikke være uden hjælp, for kammeraterne vilde tage sig af hende og børnene.

I morgen aften forhåbentlig rejser vi videre, desværre ikke pr. Æroplan, men i tog. Vi havde håbet at kunde flyve til Moskva.

23. (oktober):

Var til konference med omtalte Genossin – som jeg gav det udførligst mulige billede af vores forhold. Jeg var på udstillingen og søgte at træffe lederen, som jeg imidlertid først kan træffe i morgen kl. 10.

24. (oktober):

Da jeg i dag kl. 10 kom med mit brev til Mirow for at få passet ordnet, afleverede jeg brevet til vagten, som bragte det ind. Jeg havde fået et nr. udleveret og ventede på at blive indladt. Det var nr. 2 og jeg kom ret hurtigt ind. M. stod dengang jeg kom og talte med en pelsklædt bojar³ og var ret servil overfor ham. Han havde læst mit brev og tog det så frem igen, stod med det i hånden mens vi talte, men aldrig i mit liv har jeg været ude for den iskolde uforskammethed som dér i dette genossebureau (?). Der var ikke kommet nogen besked fra Moskva om at jeg skulle ind – hvor var indbydelsen, den kendte han ikke noget til – ville jeg rejse – det lod jo til at jeg havde russisk visum, så måtte jeg selv sørge for lettisk og litauisk v. – Jeg spurgte meget stilfærdigt om jeg ikke fra russiske Gesandtschaft (?) kunne få et brev eller lignende, som kunde fremskynde det hele, da jeg skulde være i Moskva den 3. Han så yderst afvisende på mig og sagde: Es wird nun Ihre Sache. Med hænderne i bukselommerne og et ækelt ansigt. Der var kommen en ung dame ind, sandsynligvis en maskinskriverske. Hun gik hen bag ham da han læste i mit pas og så fra billedet hen på mig, uartig, som om hun skulde konstatere at det var mig. Så satte hun sig i lænestolen og så op og ned ad min dragt som formodentlig ikke var elegant nok og smilede! Da han efter den sidste absolutte afvisning stod med hænderne dybt i lommerne, blev jeg rasende gal. Jeg så på ham fra øjnene ned efter til de ækle uforskammede

---

³ Ældre betegnelse for adelig person i slaviske lande.

labber i de dybe lommer, og der blev jeg stående med blikket, til han trak dem op, og så gik jeg uden at hilse. Det var en yderst pinlig historie.

Så raslede jeg til konsulaterne og 2 ½ time efter havde jeg passet i orden til afrejse om aftenen. Jeg var så i Kirchstrasse hos kortbureauet og traf aftale med dem dér om at sende kort o.s.v. til Signe Jørgensen. Før så hjem, d.v.s. jeg gik til hotellet og traf Åge ved telefonen. Så pakkede vi og kom af sted 6.31. Jussuf kom til banegården med et brev til Mu (eller Mü?) som jeg har her og har transporteret gennem 4-5 eftersyn. Elendigt nok havde ingen før i sidste øjeblik tænkt på, at jeg behøvede et eller andet mandat for at gå igennem i Riga, alle de andre havde et højtideligt blåskrevet – en lærredslap i tøjlet et eller andet sted. Jeg kom nu igennem alligevel. Åge har hele tiden været en prægtig kammerat. Vi kørte til Eydkuhnen⁴ hvor vi var næste dag kl. 11 og blev visiteret og 5. min. kørsel derfra visitation på den anden side grænsen i Virbalis⁵. Så 3. kl. til Riga, hvor vi kom næste morgen, altså torsdag kl. 7 morgen efter en højst grinagtig tur med en italiensk konfus Genosse og adskillige fede jødepiger, kufferter der faldt i hovedet på os – og så bremsevognen. Den er der ingen fare for at jeg glemmer, Åge skal bl.a. sørge for at minde mig om den: ”Vær du glad du ikke står i bremsevognen!”

I Riga gik vi på partibygningen og afleverede navn og rygte (?) og fik kl. 4 billet sovevogn samme kupé. Det passede os ikke helt, og jeg fik så en ung engelsk Genossin, som har et morsomt gaminansigt og sjove, hurtige bevægelser. Hun er egentlig russerinde og lærer sig russisk under megen halløj. Her er hele tiden fest i vores kupé og kammeraterne joller forbi døren ustandselig under knitren af meget humør. Her er smukt fra vinduet, men jeg er snart sulten. Åge, det asen, er ved at stå op. Vi her i kupéen, Rosa og jeg, har været oppe siden 8 og forsøgt at vaske os, men det er næsten umuligt. Der er så slemt på den redelighed, og vand er det småt med. Vi bruger Cølnervand som gale, men grumsede er vi jo. Nå i Guds navn. Når blot Martin er i Moskva, når jeg kommer der.

28. (oktober):

I går havde vi en morsom dag i vognen og uden for, når toget holdt, vi har slåedes med snebolde og købt æbler – 4 for 2 millioner, og sukker, 15. st. for 2 millioner. Vi har drukket the og spist vor medbragte mad og haft det såre hyggeligt. Men i den sidste lettiske by blev jeg antastet fordi jeg fotograferede en gruppe bønder og i stort optog ført til et kontor med to soldater med bøsse og udfoldelse af megen mistænksomhed. Man må ikke fotografere på grænsen, og det var en værre historie. Da jeg kom tilbage, lo vi et stift kvarter i wagonen. I aftes kom der en bondekone med 3 stegte høns, som hun vilde sælge, 3 millioner pr stk. Rosa havde penge og vilde købe én, og vi fik én for 2 ½ mill. af Schaffneren, muligvis som bestikkelse. Vi havde nemlig opdaget ham i noget smugleri, og det forstod

---

⁴ Tidligere preussisk, nu russisk landsby på grænsen til Litauen. I 1860 blev Eydkuhnen den østlige endestation og grænsestation for Den Preussiske Østbane, der forbandt Berlin med Sankt Petersborg. Nuværende navn Tjernysjevskoje.

⁵ Litausk by og tidligere grænsestation mellem det tyske kejserrige og det russiske imperium.

han, derfor fedtede han for os. Han kom i aftes, da vi sad og drak the og bad om at komme ind og ordne varmerørene, og imens skulde vi være i hans kupé. Da jeg lidt efter gik ind for at hente min taske, lå han oppe i bagagerummet og den anden stod nedenunder og ”tog imod”. Det var jo meget mistænkeligt eftersom varmerørene ligger på gulvet under vinduet. Som vi sad for åben dør i hans kupé kom han og den anden marcherende forbi med hver en velstoppet sæk. Og da vi stormede ind i vor kupé Åge J., Rosa og jeg, og op i bagagerummet, som tre lyn, så vi jo, at der var brækket løs af bagbeklædningen. Vi fingrede ved redeligheden, og ned brasede en liste, som var stillet op ad den ene side, og vi brast i latter og lo først af det, siden af alt hvad der skete. Så har han, den tykke, siden været så fidel, så det er uhyggeligt, han lod os også få den høne for 2 ½ mill. Skønt den kostede 3. Men i dag har vi betalt ham den anden rest, ½ mill. Han skal ikke tro, vi er betalte medvidere.

I går ca. 3 kørte vi langsomt over grænsen og ind i det røde fædreland. Da vi så grænsepælen på den ene side med rød-hvide mærker, på den rigtige side rød, sang hele vognen Internationale, hver af os på sit sprog. D.v.s. jeg sang ikke, jeg brølede. Havde jeg kunnet nå den jord, jeg havde kysset den – Ruslands jord, vor jord. Den første gardist, som kom herind, havde det røde tapperhedsmærke på sin frakke.

På den russiske station, hvor bagagen blev eftersat, var kvækerne og Ara (?) med store kufferter. Der gik pelsklædte, snavsede bønder med intelligente ansigter og børn i ubeskrivelige laser og med fodtøj af en art, som jeg højst tænkte mig Murillo kunde bruge til sine modeller – ikke mennesker som fodtøj. Jeg forstår nu, at intet af vort sendte tøj har været for dårligt. Alt er bedre end det de har. D.v.s de har alle en fåreskindspels, og egentlig er de vist selv rene, men de ser smudsige, forfærdelig smudsige ud. Thalheimer⁶ siger nu at det kun er ”tilsyneladende” de er snavsede. Og der er ikke en, som ser ækel ud.

Vi - trioen - har nu igen været i lag med bagagerummet og fundet et stort hul bag bagbeklædningen. Åge J. hentede kuréren, som ikke vilde gøre noget ved det.

Om et times tid er vi i Moskva.

30. (oktober):

Da vi kom til Moskva var Kominterns biler der for at hente os, og vi blev kørt til Lux, hvor en del fik værelser. Åge J. kom til ”Store Paris” og fik et rart værelse der. Mens jeg stod i bureauet og skulle aflevere mit pas, kom jeg i tanke om at vilde spørge efter Martin, løb ned og spurgte vagten, som sad i portierlogen. ”Zimmer 302” sa’ han, og jeg blev helt sær, jeg kunde næsten ikke spørge igen fordi jeg var bange det skulde være en misforståelse; men det var ingen misforståelse, han var der og havde boet der længe. Og et minut efter hørte jeg hans stemme i telefonen og to minutter efter mødte jeg ham på trappen! Hvor var det dejligt at se ham, han er så rask, ser så frisk ud, og er glad for at være her. Han

---

⁶ August Thalheimer (18. marts 1884 - 19. september 1948) var en tysk marxistisk aktivist og teoretiker. Grundlægger af det tyske kommunistiske parti.

har arbejdet stærkt, har skrevet en snes artikler og set en mængde. Og er tilbød fra alle sider. Han har fået et børnehjem med 56 børn, d.v.s. der er opkaldt et samarabørnehjem efter ham "Andersen Nexø". Jeg synes ikke der kan opnås noget mere ærefuldt og kært, alt andet, der har mødt det menneske i taknemlighed og hengivenhed er ingenting imod dette, at 56 små og større børn kender ham og antager ham som skytsånd. Han siger også, at han holder allerede så meget af dem som om det var hans egne.

Nu vil jeg håbe at K.K.⁷ adopterer det hjem, hvor vil det være dejligt at få et bestemt hjem at arbejde for. Nu skal der rigtig komme gang i sagerne, og vi skal arbejde helt på egen hånd. Fra Tyskland må jeg egentlig sige, at vi har ingen hjælp fået. Den eneste håndsækning var brevet fra Münzenberg⁸, og han har siden ikke været nogen hjælp for os, har hjulpet til at trække sagen ud for os – og saboteret.

Her i Rusland er det dejligt at være, her er en dejlig luft på mere end én måde. Moskva er en smuk by, og folkene her er varmt klædt på og velklædte. Børnene har pelshuer med øreklapper, og ser varme og rundkindede ud, i det hele er befolkningen veltilpas ser man. Der er ikke hungersnød i Rusland mere. Selv i Samara går det bedre. Der er sket et mirakel, at den høst, som ikke kom op i 21, på grund af tørken, har spiret og groet nu i 22, så der har været en god og rigelig høst. Der siges at Rusland har høstet så der kan udføres en mil. pund korn, 50 jernbanevogne fuldt ladede hver dag i et år ud af landet. Nu er det så ikke mere hungerhjælp, nu er det at hjælpe vort land på fode igen på anden måde.

Men Martin synes ikke om at vi⁹ antager hans børn, han vil hellere have, at vi selv, han, børnene og jeg, tager os af hans hjem. Han siger, at der i Karelen er så sørgelige forhold på børnehjemmene, at det skærer ham i hjertet at der ikke kommer hjælp derover. Hvis jeg altså kan gøre noget til det, bliver det på hans bøn et karelsk børnehjem, vi adopterer.

Vi var ude en lang dejlig tur i aftes, og var henne for at hilse på Eyduk¹⁰, som ikke var hjemme. Gaderne ligger med sne, og kanerne farer næsten lydløst forbi, man må ta sig i agt for de små hastige køretøjer, hestene løber, så manker og haler står ud i luften, og kuskene har pelse og høje huer, og bjørneskind er der over sædet, det ser storartet ud. Alle mennesker bærer skind, varmt påklædte og raske er de. Og vi var i en Kafé i aftes og drak kaffe, og der var musik og lys, men næsten ingen mennesker.

I går på gaden kom der en hel mængde unge mennesker marsjerende, det var Østskolens¹¹ elever, som var ude, de sang "Smelkow Tavarisch¹²", hvor var det

---

⁷ Kvindekomitéen

⁸ Tysk marxist. Tog på Lenins opfordring initiativ til dannelsen af Internationale Arbejderhjælp, som farmors kvindekomité var en del af.

⁹ Kvindekomitéen.

¹⁰ Muligvis Adolf Eyduk, tjekkisk poet.

¹¹ ?

¹² "Smelkow Tavarish", korrekt: 'Smelo, tovarishchi v/nogu', også kendt under navnet 'Rødgardisternes march', betyder Kammerater lad os marchere. Skrevet af Leonid Radin i 1897. I 1919 skrev Oskar Hansen dansk tekst til sangen: Brødre lad våbnene lyne.

dog mærkeligt at se. Der gik unge russere i rødgardistdragten side om side med mongoler af alle slags med grønne små runde huer, og kosakfyrster med rødpuilet astrakanhue, og indere og kirkistanere, jeg kender knap alle de folkefærd. Men det var vidunderligt. Og så tanken om, at de er kommet fra alle egne, de mennesker, de har hørt om Moskva, og at det er derfra de rige tanker udgår og har sæde, og så vil de dertil. Og de fleste er vant til et klima af en hel modsat art, de kommer fra varme egne og lider sikkert under kulden, for her er meget koldt. Men hertil skal de, som alt, der søger efter lyset. Der er mennesker her i Moskva, som har været 14 måneder undervejs til fods – fra det inderste Thibet. Det er dog en pilgrimsfart – og ikke til grave og gamle minder, men til livet og lyset.

31. (oktober):

Vi var i aften til en koncert med 80 mand i orkestret og ingen dirigent. Det var en festkoncert i anledning af komponisten Glasinoffs 40 års komponistjubilæum. Koncerten skulde begynde kl. 8 og vi kørte i kane derhen for at nå det i god tid, og så begyndte det først kl. 9. Det var ikke os, der havde taget fejl – men det begyndte ”upræcist”. Da de endelig begyndte, var det kønt at høre, måske ikke så præcis spillet på grund af dette påhit med det dirigentløse orkester. Men gud, hvor var det dejligt at høre musik igen, rigtig så hele rummet var fuldt. Da den gamle komponist blev fremkaldt, bragede hele huset, orkestret ”toucherede” og folk råbte som gale; så jokkede han stille hen og trak en musiker ud af flokken og så kyssedes de for alt folkets øjne og publikum rasede af begejstring. Der var en ganske ung violinist, som spillede violinkoncerten – han spillede meget smukt, og måtte spille en lille ting, en romance eller lignende var det, og Glasinoff akkompagnerede. Da koncerten var forbi var det for sent at spise på Lux, så vi gik ind i en lille knejpe, hvor kødet lå råt på disken så man kunde se, hvordan det så ud, og vi valgte svinekotelet, som smagte dejligt, og så gik vi hjem.

Martin har i dag været meget optaget. Jeg var med ham på Fru Lunatscharskis¹³ børnehjem, og så det. Det ligger i en gade hvor der er flere store rigmandshjem, som nu vel de fleste er i brug for Sovjet. Også børnehjemmet her var i et meget flot palæ med store, smukke rum og en storstilet vestibule med porfyrsøjler. Foran den brede stentrapp, der fører op til indgangsdøren, ligger et par store tændervisende løver af sandsten. De har i sin tid skuldet kyse proletarungerne, der løb forbi på gaden. Nu leger børnene i de store sale, som dengang kun var for nogle få udvalgte.

Den første, vi mødte, var en 12-13 års dreng, som smilede glad til os. Han hentede en gammel dame, som kom ned fra den øverste etage – ad den brede, sorte marmortrappe, højt og hjerteligt sagde hun en del på russisk, hun var meget glad for at se Martin der, kunde jeg se. Hun så kær og god ud, hun var ca. 65 vel, og havde et par dejlige kloge øjne. Hun førte os ind i en sal, hvor væggene var fulde

---

¹³ Lunatscharskaja var gift med Anatol Lunatscharsky, der var den første sovjetiske folkekommissær for oplysning, og ansvarlig for kultur og uddannelse.

af børnenes tegninger og andre arbejder. Lidt efter kom Lunatscharskaja, en smuk kvinde med det kortklippede hode kønt båret på den stærke, brune hals. Hun kaldte en yngre dame til, som skulde være tolk, da fr. L. og den gamle dame ikke talte tysk.

Så gik vi over i musikværelset, hvor alle børnene var samlet om musiklæreren, der sad ved flyglet. Da vi kom ind, råbte de goddag i kor og så sang de ”Internationale”, hvor sang de kønt! ”Smelkow Tavaritsch” sang de også, og flere andre. Og sikken et humør de sang den vise om den gamle kone med, og deres egen kalommarsj (?). De børn var lykkelige, det hørte man straks og så det også.

Vi kom så ned i underste etage, kælderen, og så køkkenet og hvad der var. Kun den ene lille ende af det var til køkkenet, det andet brugtes også til undervisning. På det lange bord lå en papmachémodel af det menneskelige legeme, med oplukkelig brystkasse og hjerneskal – der stod en lille pige, ”Malinka”, ved modellen, og hun så ikke ud til at have nervøse fornemmelser, hvorimod det gibbede i mig. Jeg kan nu engang ikke lide at se billeder af kadavere – eller landkort. Det virker frysende ned ad ryggen på mig. Der var flere naturhistoriske ting der i skabene, som brugtes til undervisningen.

Den gamle økonoma viste os sit forråds-kammer med alle de hvide brød og kakao- og grynsækkene. Hun var stolt af sit domæne, og af børnene. Martin spurgte hende, om børnene hjalp hende, og hun sagde, at de ikke havde tid dertil. Ja, efter middagen vaskede de op – men ellers havde de nok at gøre med undervisningen.

Der var i kælderen et laboratorium, hvor børnene selv lavede alle de stoffer og safter, som udvindes af træ til forbrænding. Trækul og tjære f.eks. Og så havde de lavet modeller af de ældste former for ”miler” og forbrændingsovnes forskellige udviklingstrin indtil den ovn, som de selv eksperimenterede med. Det var storartet at se; man skulde tro det var umuligt at børn kunde fremstille så nydelige modeller, farvede og formede og med sortsmusket vatrøg i skorstensgangene og rød ild i brændrummet. Det var modelleret og skåret i træ. Foran den ene stod en lille lærredssæk med trækul i, så morsomt så det ud!

Da vi gik ud af laboratoriet, kom der straks en dreng med en lås og satte for, det var vel ham, som passede den del af hjemmet.

Nu vilde børnene danse og det gjorde de så henrivende, så jeg aldrig har set mage. To småpiger dansede sammen, først fløj den ene ud på gulvet og dansede lidt som en mand, der venter på pigen, og så vinkede hun og den anden lille pige føg ud og tog så del i dansen som den skælmske, knibske pige, der lidt efter lidt vindes, så de til sidst danser sammen, skilles og mødes og flyver til hver sin side igen. Som de dog dansede, de to søde unger!

Drengene vilde ikke danse – men en lidt større pige, som nylig havde været hjemme på landet, improviserede en bondekonedans, som hun sang til, og de andre lo, for den dans havde de ikke set før. Da hun var færdig, røg hun ud i flokken, rød og henrykt og om halsen på sin lærerinde, en ung, slank danserinde.

”Malinka”, den lille fra køkkenet, dansede en dans, som egentlig en dreng skulde have danset, med hælene i gulvet og hele det kavalleritilbehør, som jeg kan huske fra den aften i Odense, da jeg dansede mazurck med polakken.

Hvor var de glade, de børn, de lo og morede sig, og gode venner var de indbyrdes. Kortklippede alle sammen, og tyndt klædt, men varme og friske så de ud. Nede i køkkenet spurgte Martin, hvad børnene allermest holdt af, og den gamle økonoma svarede, at de holdt meget af grøden, som de fik to gange om dagen, én gang med sukker, og én gang med fedt og salt. Og ellers spørger de altid, om de må tage et stykke franskbrød til – ”men vi har jo ikke så meget” sagde hun. En dag, Malinkas fødselsdag, havde hun Malinka fået lidt penge, og så købte hun sig rugbrød – det er ligesom de små derhjemme, som helst af alt spiser rugbrød! Vi smagte grøden, dejlig majsgrød.

Ovre i salen, hvor børnenes arbejder hang på væggene, var der meget at se og lære, også for en mor, som tidt er utålmodig overfor sine egne søde børn. For sikkert er det smukt lavet af børnene, alt det der var i salen, men der ligger et stort mål af tålmodighed og kærlighed i lærernes gerning. Børnene laver alt selv, læreren griber kun ind som rådgiver og vejleder, og det er utroligt hvad de børn har frembragt af farver og papir – eller tusch. En dreng har illustreret en historie om katten og musene, kapitalen og folket, hvorledes katten sidder hvid og fed af mange mus, og hvorledes musene rejser sig til oprør og ikke længer aldeles fromt vil lade sig æde – og danner et sovjet! Så bliver katten tynd og lille, og for at komme musene til livs, lader den sig falde igennem skorstenen så den bliver sort, og så fremstiller den sig for musene og siger, at nu er den selv mus, så nu kan de forstå, at den ikke spiser mus mere. En lille mus ber for den og den bliver optaget i samfundet, men slår snart ned i flokken, netop på den mus, der bad godt for den. Men så er de alle bleven kloge af skade, og på sidste billede sidder katten, sort og tynd, og grublende og alene.

Gogol har nylig haft et jubilæum, og hvad de har hørt om det, og hvad de i den anledning har læst om ham, viser sig som en række smukke billeder fra hans bøger og et stort smukt portræt af ham. Og ligeledes Dante. De har tegnet et stort billede af ham, og skrevet de vigtigste data fra hans liv, og tegnet et kort over Italien med fødebyen – og i hjørnet en laurbærkronet silhuet af Dante. Og så nogle billeder fra Divina Comødia, som vel ingen kunde gøre kønnere - djævelen på sin stol – Francesca de Rimini – Caron, de fordømte, jeg kender det ikke alt sammen, men det gjorde børnene, og de havde fået noget ud af kendskabet.

I de små klasser, de ganske små børn, fortæller de historier om de billeder de ser, og skriver dem op, og en enkelt havde ganske af sig selv fået rytme over sin fremstilling, ikke skrevet det op i verslinier, men rytmen var så fast og tydelig, da den gamle dame læste det op. Senere illustrerer de så fortællinger, de hører, eller erindringer fra landet eller deres sommeropholdssteder. Børnene bor om somren på landet i slotte, og de mindste bor hele året i et stort slot udenfor Moskva. Der er i alt 400 i Lunatscharskajas børnekoloni, i alle aldre. Også plastiske fremstillinger var der, af huse og deres indretning, et kavkasisk bondehus med sengeklær oppe på ovnen – og ikon i hjørnet. Og fra deres forestillinger hang der masker og

dragter, alt af papir, smukt malet; ledelsen af børnehjemmet har den opfattelse, at børnene selv skal lave deres legetøj, og hvor er det rigtigt. Der stod en forfærdelig ”mand” i det ene hjørne med bukkehorn af papir og store runde øjne – ham havde de også lavet, og deres dekorationer også.

Deres iagttagelser og sammenligninger over by og land var morsomme. En sporvogn var storartet malet og det landlige køretøj også. Der var en måned illustreret, marts, med foråret og støre i bladløse træer, og små beskrivelser over fremskridtet mod somren. De gør iagttagelser over vejrliget og temperaturen, og sammenligner med de meteorologiske iagttagelser fra et børnehjem for større børn.

Drenge plyndrede engang et egetræ og gjorde det fortræd, og i stedet for at straffe dem for forseelsen, samlede man dem og forklarede dem om alt hvad egen var nyttig til, og så forstod børnene af sig selv, at det var synd at ødelægge træet, og det gentog sig aldrig. Denne forseelse resulterede altså i måske mere end en måneds undervisning og tegning og maling af alt, hvad man fik af egen, de små havde lavet deres små tegninger, de store mere udviklede og meget smukke tegninger, nogle træer med grene, så kønt tegnede som det kan tænkes. Og så ser man blade med galhvepsens æghylstre, og blæk, bødkerarbejde, garversyre og læder, som er behandlet dermed, støvler og skindtæpper, skibe, vogne, bygninger, agernkaffe, brændsel og endnu meget mere, og skema over bestanddele i rigtig kaffe og agernkaffe. Alt kan vendes til det gode.

Fru Lunatcharsky sagde at børnene her var meget lykkeligere end hun havde været i sin barndom, og det var en anden slags, en mere rytmisk lykke, og det samme siger jeg. Jeg siger endda, at de er lykkeligere end mine egne, som ikke mangler noget i retning af mad og klær, hvad disse her gjorde, for de var tyndt klædte – og kunde måske trænge til stærkere føde. I den første tid, lige efter revolutionen, hvor børnene blev samlet op på gaden og samlet i hjemmet, var der flere tilfælde af tyveri, men det var helt forsvundet, og de var aldrig bleven straffede. I det hele taget var det princippet at vinde børnenes tiltro og kærlighed, og man så, at det var opnået. Børn og lærere var lige lykkelige, og fru L. var stolt tillige og det havde hun også grund til. Når jeg tænker på den historie med egen, får jeg følelsen af selv at være en overfladisk og forsømmelig mor og ønsker at blive anderledes.

Vi drak the og spiste æbler, og tog hjem igen. Vi var henne og Martin fik ordnet billetter i Hungerhilfe – til Petrograd på torsdag.

1. nov(ember):

I aftes var vi sammen med Anna M. Rome – hun rejser nok til P. på torsdag også. Hun har et dårligt lille værelse uden varme, og en elendig seng – hun fik Martins rejsetæppe. Jeg kan godt lide hende, hun er klog og sikker, bare det var mig. Jeg er ingen af delene.

3. nov(ember):

Vi rejste fra Moskva i går aftes kl. 8 i sovevogn her til Petrograd hvor vi var kl. 11 i dag til formiddag, det var en dejlig rejse, vi havde en hyggelig kupe nr. 1 og 2, som vi først må kæmpe med en mand om. Martin mente, at der var noget forkert ved det, at togmanden havde fået penge for at skaffe en "baron" netop den kupe. Han siger, at "folk" begynder at vove sig frem igen, og at der er tegn på at overklassen begynder at røre sig igen. I går så jeg et køretøj, en troika, med sølvbeslag på seletøjet, og ikke i småpartier, nej i store måder, lange kæder og nogle hovedtøjer, den midterste hest havde en hovedestol så pragtfuld. Og lange snore med silkekvester hang efter dem og flagrede. Jeg må sige det så pragtfuldt ud; bagi vognen sad en mand, som ikke så alt for baronagtig ud, en grå frakke og hue, men køretøjet var flot – nåda! Men hvor virkede det fortidsagtigt, hvor var det alligevel en levning fra gamle dage.

Her i Petrograd fik vi en droske og kørte hen til Internationale hvor vi bor. Vi har et rart værelse, ikke så stort men rart og dejligt varmt. Hvor var det koldt på Lux. Her er kønt og storslået i Petrograd, og her er vist mere orden i sagerne her. Det er kedeligt at se så meget griseri uden at se tegn til at der bliver ryddet op i det. På "Internationale" er her rent og smukt, mange grønne planter og lune korridorer, og en rar restaurant med rene duge og – servietter! Vi har lige spist til middag, kålsuppe, helleflynder, frikadeller med br. kartofler og gulerødder og en lækker lille dessert, 4 millioner pr. person. Og så kaffe. I Lux er det mere en affodring, og servicet er så kedeligt. Men så længe jeg var der, generede det mig ikke – det er nu, jeg er under mere ordnede forhold, jeg opdager, at det har sine store behageligheder. For resten kunde jeg da godt spise meget tarveligt, bare det var ved en ren dug eller et renskuret bord, men snavsede duge o.l. er nu kedelige.

Vi tog straks efter at vi havde drukket kaffe hen til Hungerhilfe, til det store forlag, hvor Martin skulde tale med Jonow, som imidlertid ikke var der. Der var en anden, som hed Goslin (?) som er leder af oversættelsesafdelingen. Martin har bestemt, at alle hans russiske honorarer skal gå til hans børnehjem i Samara, og det skal så ordnes sådan, at hjemmet har en formynder her, f.eks. Jonow, som skal sørge for at honorarerne tilflyder det.

(Lige nu kom der to breve til Martin, et fra Hjalmar, og et fra mig – det fra Berlin. Det fra Hjalmar var kopi af det brev fra MacKlure-syndikatet.)

Vi gik fra Komintern en tur hen til "Amalthea Manden" Anton Nielsen, som ikke var hjemme. Han bor i en generalslejlighed, hos enken, i en elegance, som ikke i mange år er blevet passet, så møblernes silkedamask hænger i trevler. Men der stod et dejligt Steinway flygel, som jeg spillede lidt på. Han kom ikke, og da vi havde ventet i en time, gik vi igen. På vejen hjem mødte vi Lindqvist og Hart og én til: i morgen begynder festlighederne i anledning af kongressen.

4. (november):

Da vi havde spist og kom op på vort værelse i aftes ca. kl. 8, vi havde været der lidt, kom Anton Nielsen og bad os komme hjem til ham. Vi gik så derhen og havde det hyggeligt. Der var denne Lindqvist og en ung flyver, også en svensker. Lindqvist er en sær lægprædikanttype, men rar. Han har gjort meget for at danne et børnehjem her i Petrograd, et svenskhem. Det skal ligge i et stort hus, som ligger forfaldent i en have her i byen, et smukt hus, som blot skal gøres i stand for at være et pragtfuldt børnehjem. Han har samlet mange penge ind - i bøsser.

I dag begynder så festen. Sporvognene kører med røde flag, og nylig fløj her en lastbil forbi med rester af gran, som vel har været brugt til guirlander. Bare jeg havde fået det mandat fra Danmark, det er skidt ikke at have det. – Vi har været en lang tur ude i byen og nede ved Fontankaen¹⁴ for at finde Else Kingiseff fra Krasnaja Gazetta, som vi fik at vide bor her på Astoria lige i nærheden. Vi har købt et smukt sæt skakbrikker for 40 millioner, og da vi kom hjem, spillede vi med det. Martin skal lære mig at spille skak. Jeg er ganske uventet blevet lidt ”skakmat” i formiddag. Martin er i orden igen heldigvis.

Da vi havde været ærinderne, gik vi hen i Pe-Po-restaurationen lige i nærheden af forlaget og spiste middag, suppe, kalvesteg med kartoffelmel og et stegt æble til desert, det var dejligt, det og en flaske Pe-Po-øl kostede 7 ½ million. Det må siges at være billigt. Der var nydeligt derhenne og maden var god. Det var også som Martin siger en folkelig restaurant, og den var god. – På hjemvejen kom vi forbi en hel mængde soldater, forsamlede om et avtomobil, hvem det var der sad i det og hurtig røg bort, ved jeg ikke, men folk råbte hurra og klappede i hænderne. Måske var det Trotsky.

Udenfor hotellet på pladsen her var der eksersits i dag, de ekserserede godt og præcis, men som glade drenge – når de stod i hvil, dunkede de hinanden og sloges og ”vejede salt”¹⁵ som andre børn. Der er kun ganske unge mennesker, 17-30 år vel, og man kan se, de er glade for at være i armeen, de er varmt klædt på og velnærede, og de lærer en mængde i den røde hær. Inden en vis tid skal de kunde læse, og en rødgardist kan man altid tiltale på tysk, og får svar vel at mærke. Jeg er træt, Martin er gået på Astoria, jeg vil sove et øjeblik tror jeg – kl. er 7 nu, tiden går. –

5. (november):

---

¹⁴ Fontanka er en del af Neva-flodens delta og omkranser den centrale del af Sankt Petersborgs historiske bycentrum.

¹⁵ Ifølge Dansk Sprognævns teleefonrådgivning, en gammel børneleg, hvor man står med ryggen til hinanden ’i armkrog’ og skiftes til at bøje sig frem og løfte den anden op på sin ryg.

Da Martin kom hjem fra Astoria hvor han havde fundet Else Kingiseff, havde han en indbydelse til en ”aften” i et stort handelskontrolhus, hvor hun havde noget at gøre. Vi kørte derhen, hun hentede os, og Martin og Münzenberg og den gamle fru Bloor fra Amerika talte. De talte på hver sit sprog, Martin først, så Mimi Bloor, så Münzenberg. Han bevægede sig i ungdomsforeningstirader – de andre to talte smukt og ægte. En russisk kammerat oversatte.

I dag var vi henne på Europa og fik kort til Folkets Hus i aften, der er så meget rend med de kort, og det ærgrer mig, at Martin skal løbe efter sådan noget. Vi gik i stort tog og øsende regn og 1 tomme vand og mere over brolægningen ud til Marsmarken¹⁶ og lagde krans på revolutionsofrenes grave. Det var meget højtideligt og stemningsfuldt; da vi kom ind på marsmarken, blottede alle hovederne, og musikken spillede sørgemarsjer, og i regn og tårer stod mange, mange tusind mennesker og mindedes de døde.

Da vi gik tilbage, og jeg skulde over det lave rækværk, stod der en kammerat med et ben og to krykker, han rakte mig hånden og hjalp mig, det var så smukt af ham, at jeg ikke nænnede at sige nej tak, skønt jeg jo nok kunde klare mig selv. Han hjalp også Martin, sagde han.

I aften skal vi i Folkets Hus, et mægtigt hus, som besynderligt nok er bygget af Alexander III i et anfald af folkelighed eller behagesyge – og givet til folket – det skulle vel bruges som morfin. Men nu er det folkets hus.

(Det følgende er sandsynligvis skrevet den 8. november, men Grethemor har ikke angivet dato:)

Sinowjeff¹⁷ talte i den kolossale sal, og Budewitz og flere andre. Clara Zetkin¹⁸ var ordsstyrer, hvor er hun køn, det gamle menneske, men hvor var hun træt, da hun kom hjem til ”Evrope”. Hun fulgtes med sin søn, som er læge, og en dame, og kunde næsten ikke hænge sammen. Budewitz er en stor, før kosakofficer, som har sejret så mange gange og som er meget afholdt. Han talte som en rigtig hugaf¹⁹. Sinowjeffs stemme er ikke særlig køn eller stor, nærmest lidt opbrugt og klangløs, men så vidt jeg forstår taler han godt, og giver en udmærket redegørelse over årets arbejde. Han er nok kolossal dygtig.

Vi så den 7ende en kolossal parade her i Moskva, men i Petrograd den 6te en næsten endnu smukkere. Der var jeg ved ikke hvor mange soldater, men vel nok 80.000 eller måske 100.000, til hest og til fods, og skyts af forskellig slags, og sikken nogle heste! Der var en snes tanks og c. 100 store automobiler, foruden de biler, som gik ind i toget med officerer o.l. Det var flot at se, og 15 flyvere i luften på én gang! De fløj som en guldsmedesværn i luften over pladsen og slog de mest

---

¹⁶ Plads i Skt. Petersborg.

¹⁷ Grigori Jewsejewitsch Sinowjew. Marxistisk teoretiker og sovjetisk politiker. Fra 1921-26 medlem af politbureauet.

¹⁸ Tysk marxistisk teoretiker og kommunistisk kvindesagsforkæmper.

¹⁹ Ifølge Den danske Ordbog en person med et barsk og lidt utilnærmeligt udseende og væsen.

halsbrækkende kolbøtter – lige så kåde som soldaterne, for de leger mest, kan man se og mærke – det er en hel anden ånd, der får dem til at stå og gå som lys! Da Matyev (?), som jo er generalstabsgeneral, så fint det kan tænkes, kom hen til Heimo forleden, så han ud, som om han havde været i strengt arbejde hele dagen, træt og grimet af snavs, men glad at se på. Han havde været med i dansen med dem, han havde ”under sig”, hvis man kan sige det om soldaters og officerers forhold i den Røde Hær. Og dog er her en disciplin som i vel ingen anden hær, og de er klædt godt og varmt og smukt – 800.000 drenge har fået nyt tøj og nye støvler til denne parade - det koster penge og arbejde; jeg tænker på, at vi synes det er dyrt at klæde 5 børn på – men Trotsky og Rusland har næsten en million lange drenge, som er udadledigt klædt på!

Sikken en røst han har²⁰, stor og mægtig, og klangfuld. Man forstår jo ikke noget af det, men på bifaldet forstår man at han er beundret. Men Lenin er i virkeligheden elsket – ligefrem elsket. I aftes i det store theater nævnte Kalinin²¹ Lenins navn og 8000 mennesker råbte og larmede og klappede i hænderne, så det vældige rum bragede! Det var en oplevelse!

Over den røde plads hang en ballon captif og svævede i sine bånd, hvid og bugnende, og med 3-4 faldskærme viftende langs linien. Det så morsomt og fantastisk ud, i gondolen sad der mennesker, jeg synes Dalsgård sagde, at han og Åge Jørgensen sad i den – mon jeg hørte fejl?

Folketoget gik forbi tribunen fra kl. var 1 til den var 7 – mage til demonstration kan vel ikke tænkes – og ikke en gnaven sjæl! Midt i trængslen på Tverskaja legede de himmelspjæt med en kvinde, som hylede og lo, hendes brogede tørklæde kom højt op i luften og forsvandt igen i mylderet. Aldrig har jeg været i sådan en trængsel som der på Tverskaja – man hang bogstaveligt i luften!

Vi gik fra toget, d.v.s. fra den sidste ende af demonstrationstoget hjem til ”Lux” og var lidt i ro, det er en værre bule, ”Lux”, her er en redelighed i spisesalen, snavsede duge og kold mad, men her er varmt på værelserne nu, så går det andet nok. I går kom formanden for Kom. Ungdomsforbund i Danmark, Dalsgård-Petersen, en frisk ung fyr, som man kan mærke er lykkelig bare for at være her i denne luft. Nu går det i orden med delegeret-legitimationen, kort til kongressen o.s.v. Åge J. har ikke været særlig ivrig for at hjælpe til med det; han har snarest saboteret, men nu er det vist ordnet. I aften er det første møde i Kreml. Det bliver underligt. Så skal jeg se Lenin. I går aftes kom han ikke i det store theater – men i aften kommer han. I aftes havde jeg hele tiden følelsen af at skulde se det største menneske i verden, den bedste og ærligste kommunist, men han kom ikke. Der var en mængde andre talere, Kalinin, Smerrald, Sinowjeff, Felix Lohn (?) og endnu flere. Den samme Elsasser som talte ved kongressens åbning i Petrograd talte i aftes, men han sagde et eller andet, som ikke faldt i god jord, Martin opfangede ordene ”national kommunisme” – og folk råbte til ham og hyssede. Hvorhen han så vendte de ord ved jeg ikke, men mange var gale i hovedet.

²⁰ 'Han' må referere til general Matyev på forrige side.

²¹ Mikhail Ivanovitsj Kalinin var en sovjetisk revolutionær og politiker. Han var Sovjetunionens formelle statsoverhoved i perioden 1919–1946

Sinowjeff måtte 2-3 gange hjælpe på røret. Elsasseren stod rank og bleg og ventede til postyret havde lagt sig, så tog han fat igen. Men da han var færdig, og vi rejste os, så var der mange, som demonstrativt blev siddende. Vi gik hjem før det sluttede, da vi var meget trætte. Den evige malen af stemmer, talen på sprog man ikke kender, gør mig ligefrem søvrig. Det er flovt, men sådan er det.

9. nov. 22 Kreml:

Sinowjeff står og taler på tysk, men det går så hurtigt og han taler så uklart, og der tales halvhøjt rundt om, så det er mig næsten umuligt at høre og samle det. Martin står ovre til venstre og hører efter, han kunde heller intet høre her. Her er meget, meget smukt, pragtfuldt – om det er en receptionshal eller sådan noget lignende ved jeg ikke, men det er det gamle kejserslot. Her er en sal, hvor marmorvæggene er fyldt med gyldne indskrifter, fra Ruslands historie vel, nu står der grafiske fremstillinger på røde tavler over kommunismens fremgang i hele verden, dens blade, partiets medlemstal i de forsk. Lande – bøger og billeder – undervisningsmateriale o.l. Pillerne i denne sal, vægge og buer og det hele er fyldt af guldstuk eller udskårne guldornamenter. Over tribunen, som på begge sider er flankeret af palmer og krysantemum og to vældige fløjlstæpper med ”Workers og the World, unite”, - står det gamle, ældgamle frimurertegn med Jehovas øje – den indskrevne trekant med øjet og strålerne. Om det virkelig er tegnet og en kejser har været frimurer? Nu er det et andet internationalt broderskab, som har til huse her.

Lige nu står Sinowjeff og tordner mod tilstanden i Norge, bladets navn og Tranmæls²² behandling. Jeg tror han har i sinde at gennemgå landene, så Gud hjælpe Danmark. Scufflo (?) sidder hånd under kind og underkæben godt frem, han ser meget urørlig ud. Nu får Polen ”das Partei muss ein Arbeiterpartei bleiben”.

Præsidiet består af 10 medlemmer: Kolaroff, Sinowjeff, Clara Zetkin, Elsasseren, Schufflo, Katayama, en fra Bulgarien og flere endnu som jeg ikke kender navne på heller.

”Profunterm – ein sehr grosser Erfolg. „In Deutschland steht vor (vor) Zusammenbruch der herrschenden Gesellschaft“. Lunatscharsky sidder nogle rækker herfra lige foran Gobetsky (?), han ser åndfuld ud, nogen lighed har han med Far, men det er mest billeder, der ligner; han er ung og køn, højst 45, han var forfatter. Hans hustru var så dejlig. Sinowjeff er ret køn, ligner en del Martin, er yngre, men ser ikke så godt ud, eller på langt nær så klog og kultiveret. Hans stemme er spinkel og uden klang, men han taler godt. Han er jo nok overordentlig dygtig.

---

²² Norsk socialist, en af de ledende personer i det norske arbejderparti. Efter en konflikt med Sinowjeff i 1923 meldte han sit parti ud af Komintern. Er det mon derfor Sinowjeff tordner?

Hvor er her overdådigt, den dør lige for tribunen er aldeles forgyldt, ikke alene forgyldt, men dekoreret og udskåret, 3 gange mandshøj og en karm så bred og en kapitæl så smuk. Et eller andet er der med den dør. Nu holdt Sinowjeff op. Men det var nok først halvdelen af talen.

-Vi har gået frem og tilbage i rygesalen, et stort smukt rum, som måske har været domestikværelse en gang. Salen her hedder Andreasordenens sal, væggenes moiré er af Andreasordenens båndsfarver. Salen på den anden side af rygesalen hedder St. Annaordenens sal. Salen med marmorpladerne og navnene er St. Georgsordenens, navnene er indehaverne, bærerne af St. Georgsordenen, måske endda kun i ét bestemt tidsrum, og måske kun nogle af dem.

(Her har mor foroven på siden noteret: onsdag kl. 12 hos Lunatschsky. Scretemsky 6. Håkon Meyer. Allan Wallenius. Hörnle.)

Bela Kuhn²³ er intet andet end charmerende, spruttende af humør. Jeg tænkte da jeg så ham: han har siddet i fængsel og ventet på, at kammeraterne i Rusland skulde få ham ud og stolet på at de nok skulde på en eller anden måde finde vej og udvej – og de har gjort det. Han så ukuelig ud, og hvor blev han glad, da han opdagede at Martin var – Martin.

10. nov:

Vi sidder igen i salen, og Sinowjeff taler – anden halvdel af talen fra i går; han blev ikke færdig, og kl. var 11, da vi gik. Vi gik til Boly Paris (?) for at spise, men der var fuldt, og i Lux viste der sig mod forventning at være plads og ret rent. Martin drak øl – og mente at han måtte være drunker, siden han sådan længtes efter øl, eller at der var et hul i ham, så måtte have øl.

Det er mærkeligt at se ud over denne forsamling, der er over 50 nationer repræsenterede, mørkebrune indere, et sort neger, lyse nordboere, sorthårede, mørkøjede italienere, bebrillede amerikanere, med pseudonavn, hollænderen Janssen med sit kristushode og tolstoy-kofter og skaftestøvler, jugendinternationalen med nålen og et vist trodsigt udtryk – vent til vi kommer til – en tyk gammel mand, repræsentant for Georgien, og en blind høj mand, som ledes af en sky ung pige – han har ingen øjne bag de sorte briller. Amerikanerinderne er så forskellige, der er damer af verden som Sashia og Missis Poyentz, og tarveligt klædte, hjertensgode sjæle, som ser virkelig idealistiske ud. Mændene fra Amerika er gennemgående høje, gennemtrænede og med briller. Max Eastmann synes smuk ved første syn, men man bliver ked af hans type, han er, som Martin siger, for kælen. Smilehullerne er i brug hele tiden, og han ser lige forelsket på alle kvinder. Følgen er jo alle de unge piger og mange flere ser lige forelskede på ham. Bukarin er lille, spidsskægget og vims, han ser klog ud. Men

---

²³ Grundlægger af det ungarske kommunistparti og efter den kommunistiske magtovertagelse i marts 1919 leder af den ungarske rådsrepublik. Republikken varede dog kun til 1. august samme år, hvorefter Bela Kuhn flygtede til Sovjetunionen.

Lunatscharsky er ligefrem smuk, og hans ansigt lyser af ånd og godhed. Det ærgrer mig, at jeg aldeles ikke kan få fat på Sinowjeffs tale, han er så vanskelig at forstå, men heldigvis bliver hans tale jo trykt, så kan man læse den.

Udenfor dørene til salen står to rødgardister med bajonetter og paraderer. Udenfor enhver dør står to, og man må næsten overalt vise sit mandat. Det er naturligvis nødvendigt og man forstår, at det kan tænkes komplots her eller der. Selvfølgelig må her være spioner, og forrige år greb de én, siges der. Inderne beskylder gensidig hinanden for at være Englands betalte spioner, skønt Roy jo har skrevet en bog om Indien, som skal være god.

Vi har haft pause og var ude i rygesalonen, og ind igennem alle de rum bagved, St. Annasalen, soveværelset og de andre, badeværelset med kar af marmor og gråstribet silke på vægge og møbler – og i de andre sale rød og grøn silke på vægge og møbler. Krupskaja²⁴ og Martin talte sammen. Bukarin, Bela Kuhn og flere. Bukarin²⁵ er frisk og morsom, han fortalte om, hvordan han i Sverrig sad 3 mdr. i fængsel på et andet navn, da han selvfølgelig havde falsk pas, blev udvist til Norge, udvist derfra til Danmark og derfra til Amerika. De har prøvet noget, de mænd, men nu sidder de selv fast, hvilken tanke, at proletariatet har deres borg her hvor de selv har slæbt det hele sammen til unyttige og skadelige personer. Lenina fortalte om en 17-18 års dreng, som havde gået 200 verst for at nå ind til Moskva og studere, han havde skrevet en ansøgning om at komme til at studere til hende og Lenin – på vers. En student havde fundet ham på gaden og bragt ham til hende, og hun havde sendt ham til Lunatscharsky, som anbragte ham på en skole, hvor han læste sammen med de yngste.

Warga taler nu og svarer den Schekoshnik (?) som før angreb ham eller partiet. Den anden blev før spurgt om han talte på egne vegne eller på hele oppositionens vegne, og svarede jo. ”Det vigtigste er at opbygge proletariatets kultur”. Hvor længe må denne periode – hungerperiode – vare – og Menscheviken svarer, så længe Bolschevikerne sidder ved styret. Enhver som arbejder for Rusland vil sige, at denne hungerperiode har vækket proletariatet til samfølelse.

I Volgagebetet. Vi må sige til den øvrige verdens arbejdere at det ikke er sandt, det går den russiske arbejder slet. 90% af verdens arbejdere har det dårligere. Vi må sige til de partiløse arbejdere i (?) at om tre måneder lever den russiske arbejder meget bedre. Bourgeoisiet i Rusland er bragt ned under 5 års proletarregering, vi kan på en vis måde trække arbejderen frem – agrariske program. Han talte godt, men jeg har svært ved at skrive.

Nu taler en tysk Genossin. Hun råber og fægter og tordner. Nu taler hun om jernbanestrejken og partiets tilvækst efter den. Hun får tilråb fra alle sider, nogle hør-råb, nogle benægtende – men hun farer ufortrødent fort. – Jeg har fået brev fra Signe Jørgensen i dag, hun foreslår et foredrag med lysbilleder – bare man havde levende billeder fra børnehjemmene – Malinka dansende Krakowjak! Nu taler en

---

²⁴ Lenins kone.

²⁵ Russisk revolutionær og kommunistisk politiker. Vendte efter oktoberrevolutionen 1917 hjem efter 6 års eksil. Blev redaktør for Pravda. Blev senere en af Stalins tætteste allierede.

Tjekoslovak om oppositionen i Tj.: ”Oppositionen har ingen arbejde geleistet; kom.p²⁶. har størst indflydelse på arbejderne i metal, byer, glasarbejdere – ”Smerral-listen”. Under bystrejker (?) under forhandlinger med kapitalister gjordes der fejl, og da det blev klarlagt for oppositionen, tog ingen stilling. Sabodotsky Smerrald vil være minister, fører forhandlinger i hemmelighed o.s.v. Efter påskekongressen vilde vi have ren besked, men fik ingen. Alle vigtige sager fremlagt, men ingen svar, heller ikke at de ikke var einverstanden. Så antog vi, at de var einverstanden. Altid kun gamle fornærmelser mod Smerrald. ”Es gibt nur organisatorische Minibemerkungen” (?) på moskauforhandlingerne. Ilich har stemt for samtlige i Moskau. Nu er splittelsen større. Radeks²⁷ indlæg: Vi kan os knap beschäftigen mit wichtigen Sachen wegen diesem alten Sludder om Smerralds ministerstol. Før et bestemt møde (kom) han (med) en artikel 220 sider, 180 sider var afskrevet af Trotskys bog.

Nu var vi trætte – ved rigskongressen blev der formuleret nogle problematiske grundsætninger. ”Das Ziel – arbejderen udbyttes gennem arbejdsgiveren og gennem handleren”. Folk morer sig over hans gennemgang af oppositionens program – de ler og man skulde tro, op. var helt masede. ”Hvis de ikke havde mudret vandene, havde vi haft mere aktionskraft. I denne uhyre alvorlige situation, så gunstig for aktion som sjældent, 28 timer før konferencen! Endelig 10 måneder efter blev der spurgt om de vilde tilbagekalde deres flyveblade, men de svarede nej. K.P.Z. Nu vil vi ikke mere finde os i at partidisciplinen på en så frivol måde bliver brudt.”

10. (november) aften Lux:

Martin sidder og skriver på maskine, forord til den russiske moskvaudgave af de tomme pladers passagerer. Han sidder og ryger pipe og piller sig på kinden, så er han nervøs, ved jeg. Den kære, kære dreng – bare jeg dog var ham værd, det store, gode menneske han er, og den slemme, slemme dreng han er. Jeg går altid i en forundring over, at han dog bliver ved at bryde sig om mig. Det eneste ved mig, som gir mig lov stadig at være hos ham er det at jeg holder så urimelig af ham. Men han vil jo snart ha en anden kone siger han daglig. Mon det bare er det samme som Hjalmar siger til Hanne, eller er han ved at begynde på et nyt og bedre levned? Forleden så jeg han stod med sin almanak og der lå et fotografi – det er selvfølgelig ”Else” - på klatpapiret står ”jetzt geh ich schlafen. Gute Nacht, Else” ”dein Brief und Bild” – jeg kan sgu gøre for det, men jeg kunde ikke undgå at se begge dele. Jeg vilde blot ønske, at han ingen børn får med nogen anden, for det er det eneste, hvor jeg er bedre end nogen anden. For det er da mig, der har fået de dejligste unger i verden – til ham.

---

²⁶ Kommunistpartiet.

²⁷ Karl Radek spillede en vigtig rolle i den kommunistiske bevægelse i det 20. århundrede. Han var kendt for sit arbejde som journalist, propagandist og politiker i Sovjetunionen under den russiske revolution.

11. (november) formiddag:

En ung tysker taler om enhedsfronten, under kampene lod det tyske parti en gunstig lejlighed til aktion ubenyttet. Han hedder Becher er redaktør af Bolschevik, og fægter vældigt med lemmerne, han har vist indstuderet den tale foran spejlet nogle gange og er selv godt tilfreds med sig selv. De andre ler af ham, men det anfægter ham ikke. Han får sin tid forlænget og kører løs igen. Nu har han talt i ½ time og slutter halvt om halvt med at sige at det kan ikke nytte at regne med arbejderne.

Radek taler: "Da gibt es keine prinzipielle modsætninger i det t. Parti" – han bevidner Smerrald sin tillid. Han taler om Genossin Fischer, som talte i går, hun som altid er i opposition. Han taler morsomt, til tider bidende, ofte ler salen, han er spinkel, hageskæg, rundskæg og store sortrandede briller. Alle har de dette halvt soldatermæssige, spartanske tilsnit i deres klædedragt, han har grøn, ulden skjorte og brunt tøj og lange brune støvler, som ikke klær ham ret godt, da han har skæve ben, navnlig det venstre slår et værre slag – men han ser godt ud alligevel. Martin siger, han i væsen ligner Harald Kidde²⁸, blød og god, af udseende ligner han ham meget. Mærkeligt, at denne mand, som ser ud som en drømmer, er så blændende en publicist, som Martin sier han er. Han er ikke fører, men en ualmindelig arbejder. Bukarin har gråt tøj, godt syet, som sidder godt på en lille slank "figur" – han har blå russerkofte, høj halskrave, knappet på siden med små perlemorsknapper. Som Martin siger – en forfinet Colberg. Trotsky så jeg i går, her i salen, han er høj, kraftig og meget smuk. Han gik i rødgardisternes uniform, men uden spor af aftegn (?) – bælte om livet og lange støvler. Han har et kraftigt mørkt gråsprængt hår og skæg, han er højere og stærkere bygget end jeg havde tænkt og meget kønnere end billederne. Radek ligner en spinkel, lille kavalerist, Trotsky det han er, generalen.

Aften 7 ½:

Der står en englænder og taler, og jeg forstår ham jo ikke; jeg har skrevet til Signe Jørgensen som svar på hendes brev i går.

Haakon Meyer: om Sinowjeffs redegørelse om Norge. Ikke navnet på avisen er hovedsagen. Partiet er stærkt. Soc. dem. er ikke gået ind i bevidstheden som skældsord. Over 40 blade. I januar forandres alle navne. Mot dag-gruppen, unge akademikere, organiseret partigruppe, tilsluttet partiet. Har aldrig optrådt ukammeratligt mod partiet. Partiet stræber mod en arbejderregering. Flertallet i Norgepartiet ikke enig med eksekutivens brev. Mot dag-gruppen tager ikke del i afstemningen.

---

²⁸ Dansk forfatter, mest kendt for romanen 'Helten'. Døde i 1918 af den spanske syge.

Bukarin: Enhver taler om tilstanden i sit eget parti. Han var så sprudlende morsom at det var umuligt at skrive noget ned. Han behandlede bl.a. det norske spørgsmål, men efter hvad jeg kan forstå alt for overlegent. Måske frn. (?) har båret sig forkert ad, det kan jeg ikke bedømme. Haakon Meyer talte jo, og blev også af forsamlingen ret overlegent behandlet. I Ungarn over 200 kammerater fængslet. En ungarer kommer op og forklarer at 5 min. er ikke nær tilstrækkelig til at klare spørgsmålene i Ungarn, han ber om ½ time. Forsamlingen stemmer, efter præsidiets forslag kun 10 min. For hver taler. Lander hedder han.

Nu taler en spanier, eller måske en italiener. Martin er gået op for at høre ham. Han taler i lange rullende perioder, og hamrer hovedordene fast med store armhug. Jeg forstår kun ord som bastante, socialista, kommunist, executiva o.l. Jeg må høre efter oversættelsen, som snart kommer. El camerado Sinowjeff – han må da være spansk. Dirigentklokken ringer, han gør sig færdig i en rivende fart.

Lander fra Ungarn kommer igen og får igen kun 10 min. 170 komm. verhaftet auf einem Tag. Emigrationen mener Sinowj. at være en uhyre skade for internationale. Em. Han kritiserer S's dundren mod Ungarn, Norge m.m. En førergruppe i Ungarn. Endnu 10 minutter, af forsamlingen.

13. (november) formiddag kl. 12:

Om lidt skal Lenin tale, og hele forsamlingen er i uro i den anledning. Der er en løftet stemning over det hele, man spejder og venter; blikkene søger mod døren hele tiden, om han snart kommer. Krupskaja er kommen, hun går stille omkring i sin enkle blå kjole, nu sætter hun sig ved siden af fru Radek. Der står Trotsky foran tribunen, nu tysses der, så er han vel ved at komme.

Han kom og hele forsamlingen klappede og råbte, og sang første vers af Internationale; han tog fat på at tale, og står nu og taler. Han er middelhøj og kortklippet, i gråt jakkesæt og blød, hvid skjorte. Han taler et noget ubehjælpeligt tysk, og er åbenbart meget træt. Når han står og mangler et ord hjælper kammeraterne ham, og man mærker på deres stemme at de elsker ham. Han taler om den nye økonomiske politik og for mig lyder det, som om han modstræbende, overfor sig selv, forsvarer en metode som han ikke af hjertet billiger. "Wir müssen noch sehr viel lernen und wir wissen, dass wir viel lernen müssen." Naturligvis har vi gjort dumheder, bl.a. fordi vi er et "zurückgebliebenes Land". Og fordi vi har overtaget hele statsapparatet, som var anlagt på et helt andet grundlag end vort.

Han taler så træt og famlende, at hjertet i én bløder, og man har hele tiden følelsen af at det er synd for ham, at han skal stå og anstrenge sig der. Og angst for at han ikke skal føre det igennem. Men sommetider futter han en vittighed ud i salen, og alle ler.

Nu taler Clara Zetkin efter pausen, hun har en god klar stemme, men det er efter hvad jeg kan slutte en temmelig tom tale, hun holder. Der er en stor fare i det at være agitator, hun bevæger sig mest i vedtagne sætninger, og når hun har sagt ”proletariat” ved jeg at hun tre sekunder efter slynger ordet ”bourgoisi” ud. Men en frisk gammel pige er hun, skønt nej, hun er en velkonserveret gammel travet, men Bloor²⁹, hun er en frisk gammel ”girl”. Hun lovede mig at lære mig engelsk.

Der er noget her som slår mig ved de mænd, f.eks. Bukarin. De bruger alle deres kræfter til ét arbejde, og det gør de så udholdende og grundigt, at der ingen kræfter bliver til andre interesser. Da Martin i går, da Bukarin kom efter os på gaden, henlede hans opmærksomhed på forskelligt bygningsværker i Kreml angående, og andre ting, som ikke netop angik revolutionen og dens arbejde, blev han tavs, og hans øjne blev hjælpeløse næsten. Han blev det ikke af virkelig ubehjælpelighed eller endnu mindre af uvidenhed, for pludselig tog han sig sammen og sagde et par meget kloge og træffende ting i tråd med, hvad Martin havde sagt. Men det var, som om han greb langt, langt tilbage i sin erindring og hentede gamle, kønne frem af et dyb af glemthed og slid med andre ting. – Lenin har engang boet i København. Mens Kobetsky boede der, skrev Lenin til han og bad ham skaffe sig et tarveligt værelse, så han kunde komme fra Paris og studere noget på det kgl. Bibliotek. K. skaffede ham så et værelse på Vesterbrogade, der var en syerske Maren Jensen, som netop de 14 dage skulde have sin ferie, og det værelse fik han. K. førte Lenin til Gerson Trier, og da de gik sagde Lenin: ”Det var dog besynderligt – jeg har sjældent været sammen med så begavet et menneske, men hvor sagde han dog meget sludder!” Kobetsky³⁰ boede på et sted på Nørrebro hos en gammel kone, han boede der al den tid, han var i København – 9 år – og talte smukt om denne gammel kone og hendes kære hjælpsomhed – talte om modsætningen mellem Tyskland og Danmark apropos kaffen, som i Tyskland står på regningen ved månedens slutning.

I går kom Bukarin halende med en ung kvinde i soldateruniform. ”Se her, kammarat Nexø, sådanne kvinder har vi her!” Hun var rød og flov og løb fra ham tilbage til den klynge officerer hun blev trukket ud fra. Hun studerer på krigsskolen for officerer her, og har tapperhedstegnet på sin uniform. Jeg har aldrig set noget lignende – så køn, så smuk hun var, også rent ydre set. Uniformen med de røde spænder om brystet klædte den høje pige, og støvlerne – og hun havde et hår, tykt, blondt og krøllet, kort naturligvis – og smalle lange hænder. Hun havde skørt på, men fortalte om en 16 års pige i hendes kompagni, som ingen anede var pige. Hun sagde at soldaterne var så flinke og gode, vilde have at hun skulde køre i stedet for at gå, vilde lette hende alting, og altid hensynsfulde og fine. Mon det forhold kunde eksistere i nogen anden hær? Det vilde jeg kunde begribe, om Martin blev rasende betaget og forelsket i hende, men jeg tror for øvrigt, at det vilde være aldeles håbløst, jeg kommer til at tænke på St. St. Blichers kønne fortælling om Ilse fra Ditmarsken, som ikke kunde bære fanen, da hun ikke var jomfru længer – ikke for andres skyld, for ingen vidste det – men for sin egen bevidsthed var hun ikke mere værdig. Det er et underligt synspunkt.

²⁹ Ella Reeve Bloor (1862-1951), amerikansk fagforeningsleder og kommunist.

³⁰ Mikhail Veniaminovitj Kobetskij (1881- 1937) var russisk bolsjevik og mellem 1924 og 1933 sovjetisk ambassadør i København.

Rumjanzewmuseet³¹ har et billede af A. de Gelder³², 'Loth og hans døtre', mon det har noget (*at gøre*) med "vor" Jan Steen³³? 7 erløsningsbilleder (?) af W.P. Wereschtschagin³⁴, ikke W.W.W.³⁵ kampagnemaleren. Han har sine billeder i Tretjakow-galleriet.

14. nov.:

Hun står og taler igen, gamle menneske; hun blev kun færdig med første halvdel af talen i går, så hun tager både i dag og i går tiden fra de unge, som vi gerne vil høre. Man taler og læser avis og kymrer sig ikke meget om hendes parader, men hun skulde også selv have forstand på at holde op. Det er sørgeligt med sådan et gammelt livs klamren sig til troen på sin egen betydning og værd, og der er dog meget rørende i det. Hun har gjort umådeligt meget, og hendes talemåder var engang guld for arbejderne. Nu er det bare lyd, synes jeg. Her er stor udvandring af salen og megen uro, men det anfægter hende ikke.

16. nov.:

I går fik jeg ikke skrevet noget, da Martin var syg næsten hele dagen og jeg afskrev Strindberg-skindringen for ham i 3 ekspl. Om aftenen kom Sylvia Pio, Martin lå i sengen, og vi drak the sammen. Åge Jørgensen kom, og da hun var gået, var de begge, ja vi alle enige om, at det var forfærdeligt at slippe en sådan gås ind i Rusland, og navnlig som korrespondent for et borgerligt blad. Rob. Anker har skrevet en artikel til et norsk blad og beskrevet, hvor forfjamsket Lenin virkede, hvor syg og afkræftet o.s.v. Det er jo lige gefundenes Fressen for fjenderne.

Trotsky talte den 14. om aftenen, en enestående tale, som jeg er glad for at vi får i "Bulletin". Han var blændende – og så overlegen, han er inde i alt og overkommer alt. Først talte han på tysk, 2 ½ time, så holdt han talen på fransk – også over 2 timer, og da han derefter kom ind i salen og så, at Russerne sad og ventede på ham, holdt han for 3dje gang sin tale – på russisk – 2 timer til. Noget så overmenneskeligt! Og hans irritation over de generende kinematografer sammenlignet med Sinowjeffs sætten sig til rette var ligefrem brilliant! Han stod

---

³¹ Blev i 1937, forbindelse med hundredåret for Pusjkins død, omdøbt til Pusjkinmuseet.

³² Aert de Gelder (1645 –1727) var Rembrandts sidste elev og vedblev til det sidste, som den eneste hollandske maler i øvrigt, at udføre sine malerier i rembrandtsk stil.

³³ Jan Havickszoon Steen (1626-1679) regnes blandt 1700-tallets mest betydningsfulde genremalere.

³⁴ Wassili Petrowitsch Wereschtschagin (1835–1909), russisk maler. Bror til den kendte russiske landskabsmaler Pjotr Petrowitsch Wereschtschagin.

³⁵ Wassili Wassiljewitsch Wereschtschagin (1842-1904) russisk krigsmaler.

ikke dér for fotografernes skyld! Men Sinowjeff sad smuk for apparaterne. Han filmer selv for Clara Zetkin når lyset bliver sat på ham – å gud!

(Nu kommer der 1 ½ side i dagbogen, skrevet med en anden skrift, som er Fars):

Japans civilisation er ikke så materialistisk som Evropas, da den kommer fra Indien-Budaismen. Efter århundreders søvn vågnede Japan først, de tager fra Evropas kultur materiale, men budisterne henter materiale fra gamle klostre, og slotte og anvender det til deres egne bygninger. Efter Katagamas opfattelse er den mere subjektiv end Evropas kultur. Jeg vilde tro at den er mere inderlig, netop ikke mere subjektiv men mere objektiv i god forstand, mere menneskelig. K. holder også Evropas kultur for mere materialistisk.

For 50 år siden vågnede Japan op fra feudalismen og opdagede at det var langt tilbage for Evropa. Det satte i løb for at indhente Evropa. Det adopterede Evropas teknik, men på sin egen subjektive måde. Tog ingen græsk og romersk filosofi og blev efterhånden en skabende (producerende) nation, der nu har sine egne opfindere, sin egen videnskab, egen litteratur og overskud af tilgodehavende i Evropa.

Japan har en egen ævne til at forstå russisk ånd og russisk snille. Musik og drama og litteratur er meget gangbar i Japan, der må være et eget slægtskab mellem de to folk åndeligt. Japan tog ikke alene sin militarisme men også sin administration og sin politik fra Tyskland. Japan har ikke noget kommunistisk dagblad men fire ugeblade. De har udgivet en mængde underground litteratur.

17. nov.:

Martin lånte min bog i går for at have noget at skrive i da Katagama fortalte om Japan.

I dag er her ikke meget på færde, nærmest lidt kedeligt; jeg længes oprigtigt efter spisetiden, og vilde ønske, vi havde været på museum i dag.

Martin har igen ”siddet” for kunstnerne, den andre med skægget er færdig, men der kom en ny ung tegner i dag, som tegner med rødkridt. Den første yngre er snart færdig, han maler med akvarel ovenpå tegningen, og den bliver god. I det hele taget er de meget dygtige, de har anderledes færdighed end de andre, jeg kender fra Danmark. De har ikke tålmodighed til at tegne et portræt til det ligner, bare tegningen er fix og tilnærmelsesvis god, er den godkendt af dem selv. Anderledes her, de tegner og raderer – og deres mål er virkelig at tegne et portræt. Og alle de tre billeder ligner godt.

18. nov.:

Da vi i aftes kom hjem var der brev fra Hanne, at Lillemorten havde været så syg af lungebetændelse og haft feber 40 grader i ni dage, men nu var feberfri. Det er forfærdeligt Jeg vilde helst hjem straks, og rejser også før Martin rejser; det gør mig så ondt for den lille dreng som har ligget syg og måske tænkt på sin mor, som ikke var der for at hjælpe ham. Hanne har våget over ham nat og dag, skriver hun, det er jo med lungebetændelse sådan, at krisen kommer 9. dag. – hvor er det grusomt at jeg ikke har været hos min lille unge, og hvor jeg føler mig dårlig, fordi jeg rejste. Måske han ikke var bleven syg, hvem ved det – i alle fald havde jeg da været hjemme hos drengen og ikke her, og ikke fået at vide bagefter, at de hjemme har været så ulykkelige. Jeg kan forstå, at Hanne og Hjalmar har været forfærdelig til mode – og jeg går her som et andet fremmed menneske og får det først at vide, når det – forhåbentlig er det jo overstået. Jeg længes bare efter at komme hjem nu. Så meget mere, som jeg ingenting udretter ud over at vaske Martins tøj og mit eget. Ikke engang den skallede artikel har jeg skrevet, men det er nu Martins skyld, for hver sætning kritiserer han, og jeg kan ikke gøre det bedre end det, han engang godkendte.

Vi gik i dag hen for at se Tretjakow Galleriet, men kom for sent. Vi går nok derhen i morgen formiddag. Bare jeg dog snart fik brev, at det var bedre eller helt godt med Morten, jeg kan ikke godt tænke på andet. I aftes var vi bedt med Sylvia Pio i operaen. Martin kom ikke med da han skulde til et møde hos Lunatscharsky, men fru Heimo kom med i stedet. Det var meget rart, men de sang ikke godt, spillede dårligt, og orkestret var heller ikke godt. Dekorationerne var gode men yderst moderne, men det så morsomt ud og gjorde sig godt, rene farver. Men de dansede ikke morsomt i balletten.

(19. nov.?)

Karbatschieff fra Bulgarien taler, det er ham med nissesækaget fra kurértoget; han taler på fransk.

20. nov.:

Jeg har endnu ikke hørt fra Morten, men jeg håber, han er rask nu, ellers havde de da telegraferet. Men glad for at være her er jeg ikke, jeg rejser hjem så snart som muligt, over Petrograd-Stettin, og jeg tænker, alene. Martin bliver her lidt endnu og skal jo også ned til sit børnehjem først. Jeg får ingen gage, men det er også lige meget, jeg vilde kun have den til fotografier til dette foredrag, men dem får jeg vel på anden måde. Jeg afleverede den art. om K.K. i aftes, det var en lang tur op til hende, meget højt oppe og langt inde i en af baggangene; først kom jeg ind til 3 indere, som jeg ikke kunde tale med, men ved hjælp af en fyldepen blev jeg vist på vej. Det var Martin som skrev den og oversatte den, så godt som i alle fald var det ham, som gav den afrundingen. Jeg synes i det hele taget, det er dårligt med

mig, i alle retninger. Jeg ved ikke noget af, hvad han spørger mig om, og hvad han ber mig om, er ikke gjort tilfredsstillende. Og det er ikke fordi jeg ikke vil, f.eks. havde jeg virkelig ikke ment, at jeg skyndte mig særligt med den skrivning, så det behøvede ikke at være sjusket. Men der var en mængde fejl i, både fejlskrivninger og stavfejl og urettede typer. Han var vred over det, og jeg følte mig så ussel, for jeg må jo kunne lade være at skrive fejl, når jeg skriver langsomt. Og da vi i går gik til galleriet, havde jeg ikke undersøgt, hvor det lå, så vi kunne være nået dertil ad en nærmere vej, og det irriterede ham, ikke for vejens skyld, men fordi jeg ikke af mig selv havde den slags ting i orden, før vi gik. Det er også forkert, men det er mere end det, det er elendigt, og jeg vil se at blive anderledes. – Lige nu står der en anden franskmand og taler, det ærgrer mig også, at jeg ikke taler ét sprog ordentligt. I vinter vil jeg lære engelsk, det må være det hurtigste at lære, og så vil jeg også begynde på fransk. Det er almindeligt her at man taler 3-4 sprog godt. – Losoffsky³⁶: Gewerkschaftsfrage hat Int. beschäftigt fra første dag, fra krigen særlig, da det er magten til at beherske kap(italismen). 1.-2.-3. kongres har beskæftiget sig med dette. Før som nu gælder det om at erobre fagforeningerne (4. kongr. ligeså). I hvert land er en vis tilbagegang at bemærke. Før krigen 10.000000 medlemmer, nu 1.800000 mindre. Før 20 i Frankrig 2 mil. Nu kun en tredjedel. Overalt en meget stor nedgang, kun i et par lande lidt mere, i Tyskland og Belgien en stor Erhöhung. For lønforhøjelse, kortere arbejdstid, intet gjort, i Italien har de kun sporet rev. Dårlige eftervirkninger uden at have revol. Og dens gode sider. Rev. Gew. Har ikke kunnet modvirke kontrarev. Akt. mod venstre, passiv uklart (?). Årsagen er efter alt, at de ikke vil fra deres førende stillinger. Reformistførerne i Frankr. var i mindretal, men havde stor indflydelse. I Spanien, som har to organisationer, går den ref. sin egen vej. Generalof. fra Amsterdam mod os, og mod vor vilje drives vi ud af banen. ”Fjender er fra venstre”. Zitat. Amsterdam ved, at rev. bev.³⁷ indenfor fagfor. er en magt, og de søger at omgå denne fare og udstøde kom. af fagfor. Spaltungsarbeit der Amst. rører også int. Berufs-(?). 24 sekretariater har kongres, og overalt blev alle russiske forbund udelukket, træ-, Bau- und Wegverbände werden ausgeschlossen, fordi de var i røde fagforeninger, og vedtog generalstrejke mod Sovjet. De udtrykker i deres fagforeninger, hvad kap. vil have gjort.

Enkelte anarkosyndik, grup. Holland, Spanien og Amerikas, forlanger fagforeninger fri for al politik. 1920 blev der begyndt en fjendtlighed mod rote Gewerkschaftsverb. I grunden vil de kun en kamp mod r. G. IWW har udelukket tilhængere af kom. 1922, i Berlin søgt at danne et nyt lille Intern. Beg. Med protest mod Sovjet og mest 3. Intern. i Frankrig – (?) I Tyskland består denne opp. af vegetarianere, idioter, pacifister o.l. som først og fremmest raser mod 3. int. I virkeligheden har anarkismen altid vendt sig mod 3. Int. I fagbevægelsen er neutralitetstanken særlig (??) i --. Absolut reaktionær. De kommer til den teori, fordi de vil gøre carriere – særlig i Frankrig. En stor polemik derom i Fr. I Fr. er bev. hist. forklarlig. Trods dette er sagen (?) til at dømme på et helt andet helt andet synspunkt. Hvad viser dette i Fr.? At synd. forveksler syndikalisme og Gewerkschaftsbew. Og de, der taler om den uafhængige fagf. mener denne at

³⁶ Solomon Abramovich Lozovsky, (1878–1952), var en prominent kommunist og bolsjevikisk revolutionær med en betydelig rolle og høj status i den sovjetiske regering.

³⁷ Den revolutionære bevægelse.

være prol. avantgarde. Men Lossofsky siger at aktionen viser noget andet. Kom. og syndik. må stå i kampen en block. I England er der hal. (?) fag. Og et latterlig svagt kom parti, udelukket at partiet kan få indflydelse på fagforeningerne. I Norge er fagf. i rammerne af partiet, og i Jugoslavien, alle fagfor. er medlem af partiet. I tyskland i mellem 3. og 4. kongres har der været kampe mellem f. og p. med lange diskuss. om Levigruppen og Spartacusbund. Massloff har talt om "Linksdummheit".

I Frank. egent. to part., kom. og syndik., endnu et antal af kom. der er konfuse og ikke aner hvorfor de er kom. Derfor et utal af diskus. og resolutioner. Kommunist? Konfusionist! Fr. ist eine Art Wunderland, en kom. der har glemt sit medlemskort, er kun fagforeningsmand, skønt han burde for altid være kom. Alle kom. der arbejder i fagf. bør drage den kom. ånd derind, og har alle en kom.s pligter i fagforeningen. I Frankrig er det modsatte tilfældet – eksempler. Det polit. parti har kun en førerrolle ingen kæpperrolle i klassekampen? I Frankrig betragtes af mange partiet som en esperantoklub, meget nyttig og hyggelig – det viser hvor homogent partiet er. Wahlverwandtschaft.

Vi må følge de retningslinier, som blev givet på 2. kongres. Selv hvor spaltningen er indtruffet må der kæmpes for enhedsfronten inden for Gew. Kom. elementer i reformistiske Gew. Har at blive der og danne celler og kæmpe dér – ikke ud af Gew. Mange nægter lydighed – insubordination. Parolen om enhed er falsk om man ikke samler udskilte elementer og drager ind.

Det rigtige er hvad russ. Genossen gør, at slutte sig til internat. propagandakomite. Vi kæmper under alle omstændigheder for enhed. 2. kongres beslutning betyder redningen. Kom. partiet har sine bedste støtter indenfor fagf. Alle rev. Genossen må ind i fagf.bev., skal skaffe sig indflydelse på fagforeningspressen, hvor der netop er plads for et opdragelsesarbejde. I alle lande må man arbejde på sin måde, men overalt må man bekæmpe de reformistiske elementer. De nat. også, for at nå til et resultat. Alle må være i r. Gw.

Serativ ved hvad denne taktik har at sige! Alle Gew. må fri af Amsterdam og tilsluttes Moskva. Ikke -?- som Levi vil have men fortsætte. Sluttes med at sige ...³⁸

En englænder erklærer, at der består en misforst. mellem England og Amsterdam. 4-5 år har arbejdslønnen mellem faglærte og udlærte arb. været meget forsk. Kamp for at udligne, kampen fortsættes med held. I Labour Party har vi en stor modstand at overvinde, man har i LP. fastankret de reaktionære kræfter. I disse kampe bør teoretikerne drives tilbage til deres skoler. I England har man gjort et sådant forarbejde, at man let kan overtage førerskabet over masserne i tilfælde af en revolution. Meget svær skotsk dialekt.
Lansing³⁹.
Hungerhjælpens møde 23 aften.

³⁸ Og her sluttes Grethemors referat af Losoffskijjs tale.

³⁹ ?

23. nov.:

Fru Kameneff⁴⁰: om hungerens årsager.

Normal høst for hver ager 50-60 pud, fra Volgadistrikt: milliarder af pud. I år 20 (1920) 60 gange så lidt. 25 mill. hungrede, 10 ½ mil. børn. Sovjet satte alle kræfter ind, centralkomiteen skabte hungerkomiteen. Partiet mobiliserede alle arbejdsfri kammerater. 80% af de nødlidende fik forplejning.⁴¹

Reg. arbejder for at forhindre hunger næste år. Arbejdskvæg var spist. Arbejderne flygtet eller svækket. Værktøjet solgt. Høsten 22 var højere end 21, men utilstrækkelig. Endnu er der folk, som hungrer. Kulturelt er Volgageb. lavest også Ukraine. – Hunger i Rusland er ikke noget nyt, bønderne i 1899 husker er stor nød, hvor hjælpen ingen hjælp var, og hvor der blev eksport. megen hvede. Men om Sovjet forstår de, at der er gjort alt hvad der kunde gøres, Sovjets position er bestyrket. Mangel af værktøj og arbejdskraft har gjort at kollektivt markarbejde har fået naturlig udbredelse. Under zarismen havde bønderne ingen tro til egen kraft, nu har de lært af sammenholdet. I Ukraine 2.16000 børn (og i Volga). Den røde arme 550000 børn. Nansen og Ara de andre godt 2 mil. Ara giver børnene kun 1/3 af de kal. som er nødvendige. 270000 mangler enhver hjælp. 270000 tager et fond på 6 mil. pud og 3 mil. goldrubel sig af. I Ukraine og Volga er alle skoler forv. til køkkener. Nu må skolerne sættes på en sådan højde, at man lærer at forhindre hunger! Reg. vil grundlægge professionsskoler. Internat. Arbeiterschaft må opdrage sine 20000 børn på mønsterværdig måde. 4 mil. børn må have hjælp. Sovjet må hjælpe, så børnene kan opdr. til arb. og kommunister, og her kan intern. Arbeiterh. og de borgerlige ikke arbejde sammen.

Münzenberg: 20000 børn skulde være verpflegt, koster 30000 dollar månedlig. I Samara 11 børnehjem, 860 børn. Der er oprettet værksteder, hvor børnene også kan lære håndværk. Ohrenburg: 800 børn, 15 små huse. I Kasan: 3 børnehjem, 535 børn. Saradof: 1000 børn. Fuld forplejet bliver 1100 børn. Arbejder sammen med fagforeningerne, som lev. materiel. I Ural 4000 børn overtaget. I Scherbush Rosa Luxemburg. I alt 50000 børn. Her i Rusland forsk. levnedsm. billiger: Sukker, kakao, mel og bælgfrugter.

Holland 10000 gulden. Frankrig 10000 fr. I Bulgarien vistnok ingen kinderhilfe, i alle fald ikke tilsluttet Berlin. Moskauer afdelingen af Arb.hilfe har bestemt at lade være at hjælpe de børn som ikke er optaget, og kaste alle kræfter over de børnehjem som er i gang.

10% af de 25 mil. er døde, 30% af disse er børn.

---

⁴⁰ Lev Borisovich Kamenev, (1883 –1936) var en russisk revolutionær, der havde ene betydelig rolle i den første sovjetiske regering.

⁴¹ I det følgende kommer talangivelser, der er svære at gennemskue.

Og så snakker det menneske om skolemateriale? Og de taler om at opdrage arbejdere og kommunister – og talen er om, hvorvidt 40000 af 4 mil. børn skal opdrages mønsterværdigt, og de andre dø – og de vover at tale om propaganda.

24. nov:

Det var i aftes en næsten pinlig forsamling – Münzenberg, angst for ikke at blive applauderet, fru Kameneff, kold og beregnende, Hoemle skolemesterende og Käte Guttmann vigtig – Zetkin belærende over for Martin, det var en nedslående hungerhjælpskomite. Det allervigtigste for os i Danmark er ganske stille at arbejde på egen hånd uden at regne med Berlin og Moskva, og så arbejde så godt som det er muligt for os få kvinder. Jeg længes efter at komme hjem, også af den grund, men jeg længes forfærdeligt efter børnene, og hvis jeg ikke får brev idag tror jeg, jeg bliver helt umulig, jeg kan i forvejen knap tænke på andet end Morten, den lille unge, som har været så syg og som ikke er rask endnu. Jeg har grusomme drømme og bliver ikke rolig før jeg ser min dreng. Men sidst i næste eller først i næstnæste uge er jeg så hjemme igen.

Vi gik i dag hjemmefra for at gå til Tretjakoff galleriet, men kom ikke derhen, da Martin mente at ovre på den anden side af floden var det endnu værre med væde og smuds. Men vi gik imidlertid en lang tur hen ad gaden, søle og snavset, hvor vi engang før havde været, og havde ikke noget ud af turen, uden det, at jeg blev gal i hodet. For vi kunde lige så godt gå til galleriet, når vi kunde gå 3 kvarter på gaden i snavs og pløre uden at se noget nyt. Og i morgen får jeg ikke tid. Men når jeg kommer til Petrograd, går jeg selv på Eremitagen, for jeg vil se den samling, helt uden at have fået noget ud af rejsen vil jeg ikke komme hjem. Det har været en rigtig grå tur, når jeg fraregner det at jeg har været sammen med Martin og haft det rart, har jeg ingenting haft ud af denne rejse og de mange penge, den har kostet. Jeg har ingen verdens ting bestilt! Dagen begynder først 9-9 ½, fordi man kommer sent i seng, så går vi på Kreml, den samme tur hver dag, og hører en enkelt gang en tale, som ikke er absolut forudgivet, men det eneste børnehjælpsmøde, jeg har overværet, var det i aftes, og Gud hjælpe os for den metode, den skal man ikke lære godt af. Så har jeg set det børnehjem hos Lunatscharskaja, det er alt. Gud ved hvad jeg skal holde ”foredrag” om, så meget mindre som jeg ingen fotografier har og heller ikke får taget, da solen aldrig skinner i denne by. Jeg kan ligefrem ikke lide at være her og længes bare efter at komme hjem. Og Gud ved, hvordan det hele står i ”Gryet”, det var meget dumt af mig at rejse, og jeg havde ingen som helst virkelig grund – andet end den, at jeg synes det var dejligt at rejse.

(Her kommer et notat: mandag 7.20 aften, Windauskji Bahnhof).

25. nov.:

I dag heller ingen brev hjemmefra – jeg bliver mer og mer underlig ved det hele, og tør knap tænke på min dreng.

27. (november) aften kl. 8 ¼:

Vi holder et par mil fra Moskva nu, men kører vel øjeblikkelig videre. Vi er tre i kupeen, 2 franskmænd, eller måske den ene er russer, men han taler fransk med den anden og tysk med mig. Den ene, franskmanden, har en kollektion fotografier som jeg næsten misunder ham, bl.a. et af paraden i Petrograd, som jeg vilde give meget for var mit. Der er Nuordura⁴² på med en fane.

28. (november) formiddag:

Jeg er lige stået op og skal nu ud at vaskes, når han, der er derude, kommer igen. – Der er lidt bedre end der plejer at være i disse toiletter men ikke meget vand. Jeg har spist lidt mad og spist det meste af mine æbler, har kun ½ tilbage.

Nu er kl. straks 5, vi er snart ved grænsen, så er vi ikke i Rusland mere, det er underligt. Jeg har alligevel følelsen af, at man så er på ikke alene fremmed, men fjendtlig grund. Det var her, de tog mine film og ødelagde apparatet. I Rusland har der ingen lejlighed været til at fotografere, og i de første dage, hvor der var lejlighed og sol, måtte jeg ikke for Martin, den røver, formodentlig fordi han syntes, de så fjollet ud at rende rundt med et apparat.

29. (november) morgen:

Vi er nu i Riga og sidder på Sovjets missionshus og venter på morgenmad. Jeg har endnu mad i kufferten, men kan vel ikke være bekendt ikke at spise her. I går i toget løb der en lille dreng med røde bukser og legede i gangen, han var på Rolfs alder og havde to større brødre, en på 9 år og en på jeg tænker 11 år. Han mor var smuk, jødinde, og hans far en bred, kraftig, koparret armenier, der havde været Armeniens gesandt i Genua og nu skulde til Berlin for 4-5 måneder. Han var meget interessant at høre på og tale med. I 1911 var han i Paris, han var dengang Menschewik, men var omvendt!

Harry⁴³ fortalte mig om Trotsky som jo også var menschewik og flygtet til Canada, at han lige før omvæltningen rejste til Rusland og efter en lang samtale

---

⁴² ?

⁴³ Er Harry mon den ene af de to medpassagerer, der taler tysk med farmor?

med Lenin blev bolschewik og siden har været med som vi alle ved. Dette geni indså at han havde uret!

Om Sinowjeff fortæller H. at han i rev.dagene eller rettere før var i konflikt med L. og T. om dagen⁴⁴ – og gik sin vej i vrede. Hvorefter de andre to slog plakater op overalt i byen: ”Forræderen og desertøren Sinowjeff har øjeblikkeligt at indfinde sig og optage sit arbejde og sine pligter.” Og han kom øjeblikkelig!

I Schweiz har han arbejdet længe ved en fabrik med at trille sten til bygningen på B.⁴⁵, for at underholde sin familie og Lenin, som var syg. Sådant er de gutter, som Martin kalder dem. Han er med hele sit arbejde kun 32 år, Bukarin er 35, Radek vel 34-35 også; de slås altid på næverne løs, når de går forbi hinanden. Harry⁴⁶ rejser til Berlin for at se sin søn, som er 6 uger; det er næsten som med Lillemorten, som Storemorten⁴⁷ først så, da han var 3 måneder. Bare jeg vidste hvordan han har det – jeg er forberedt på det værste og vil nærmest tro at alle mine grusomme drømme passer – jeg kan ikke lade være at tænke på, at min lille dreng er bleven mere syg, siden de slet ikke skriver til os. Og så håber jeg jo alligevel, at Martin i dag eller i går har fået brev, at han er rask, den lille.

Har været ude i byen og nede ved havnen med den store markedsplads. Langs havnekajen er der bod ved bod, alle mulige slags, mel, gryn, ost, smør, mælk, sukker, konfektur, kød af alle slags, koste, kufferter, fajance, manufaktur, fisk, saltet, røget, frisk og grøntsager. Det er meget interessant og meget stort. Kammerat Harry⁴⁸ var hos lægen, hvor han nu er ved jeg ikke, jeg tænker næsten han er på Sovjets gæstehjem. Den anden, Brunel⁴⁹, var med ved havnen; jeg måtte hjælpe ham at veksle penge, men i tre banker vilde de ikke have franc, så jeg måtte veksle 30 kr.; derfor fik han 1500 let. rubel. Her er meget dyrt her i Riga. Jeg vil gerne have en spånæske, den koster 150 rubler. I aften 11.45 rejser vi ad Wirballen til, der er vi i morgen først på eftermiddagen, og fra Eydhuhnen kommer vi så vel henad 10 aften, det varer længe på de to grænsestationer. Så er vi i Berlin i overmorgen formiddag – ved middagstid og så kan jeg være i Espergærde lørdag middag. Gudskelov! Mine sko var drivvåde, bogstaveligt talt, de står på varmeapparatet, og mine strømper også, der er gået helt i stykker, velsagtens da jeg faldt. Jeg satte mig lige på halen nede ved havnen, det gjorde så ondt, at jeg var lige ved at brøle, det er vel også noget hysteri, for jeg er ved at blive forrykt. Kun når jeg tvinger mig til at tænke på andet, kan jeg komme lidt bort fra den forfærdelige tanke, at Morten ikke er hos de andre. Den dejlige, stærke lille unge, hvor kan han dog blive så syg; sådan en lille kraftig dreng, han er dog udstyret til at blive rigtig stor og flink. Det kan ikke passe, han må være over det nu. Hvis jeg ikke har Morten, når jeg kommer hjem, så tilgir jeg aldrig mig selv at jeg rejste fra ham – der er ingen som ved, om han overhovedet var

⁴⁴ Dagen eller sagen? Forbogstavet i farmors original ligner et D.

⁴⁵ Kan ikke læse det.

⁴⁶ Se note 48.

⁴⁷ Martin.

⁴⁸ En af de to rejsefæller fra farmors kupe?

⁴⁹ Den anden rejsefælle fra farmors kupe? Det er lidt forvirrende med den Harry. Farmor nævner både en 'Harry', en 'kammerat Harry', en 'Brunel' og på sidste side i dagbogen har en person ved navn 'Harry Brunel' skrevet sit navn. Måske hed 'kammerat Harry' og 'Brunel' begge Harry?

bleven syg, hvis jeg var bleven hos ham og de andre. Gud ved, om de andre er raske, Ingepigen havde jo ligget en dag, skrev Hanne. Bare dog alt er godt, når jeg kommer, bare jeg kommer tidnok hjem.

30. nov:

Vi rejste så fra Riga i går aftes 11.45 præcis i 1. klasse, men ikke sovevogn. Vi har så siddet og sovet i hvert et hjørne, vi var kun 4 i kupeen. Men jeg er helt stiv i nakken, for nakkepudden bøjer fremad; men det går nok over. Vi holder nu ved en station i Lithauen, som hedder Siaulai⁵⁰. Det er formiddag men jeg ved ikke hvad klokken er, da alle ure i kupeen går forskelligt og der intet ur er på stationsbygningen.

Vi har haft pasundersøgelse i toget; først bagageundersøgelse på lettisk grænse og pasvisitation. Vi fik passet tilbage og kørte videre efter at have holdt et par timer på en station. Kort tid efter at vi var begyndt at køre igen, kom litauiske embedsmænd og undersøgte bagagen igen og tog passene med sig, og dem får vi først i Virballis, lige på grænsen mellem Tyskland og Lithauen. Så skal vi have hele omgangen igen med pas og bagage. Jeg vil forsøge at købe nogle kniplinger i Tyskland til min kaffedug og nogle til de to pudevær. Jeg tror jeg vil brodere et par lagen med en bred køn bort og pudevær til, til brug når der kommer særlig velkomne gæster, eller til børnene når de bliver store. Og så vil jeg lære at hækle, så jeg kan levere blonderne også. Og så vil jeg brodere kønne puder, som man kan vaske, så man rolig kan lægge hodet på dem.

Kl. 6 ½. Man må stadig regne med at tiden bliver rykket tilbage, i dag har døgnet for os som er på rejse fra Rusland til Tyskland (*været*) 26 timer. Vi er nu færdige med den langsomme og kedelige historie Virballis-Eydhunen; den rejse har jeg ikke lyst til at tage mere, skønt – det er dog ikke så farligt! De to rejsekammerater er meget hyggelige, navnlig den store slagter, han er virkelig rar – og så omhyggelig, han haler sine store galoscher på mine sko, og ler, fordi jeg kan være i den ene, og sine skindforede handsker udenpå mine vanter. Jeg bliver så nervøs i denne tid over ingenting, hvis folk maser lidt på for at komme igennem en visitation, det være sig pas eller billet, så ryster jeg af skræk for at komme for sent. Og nu en time efter er jeg helt mør endnu og kan knap skrive.

Her er en dame med, som skal til Berlin til læge, hun var også i toget fra Riga. Der var også en gammel herre med flere store diplomatkufferter, han var ikke bolshevik, det kunde man let mærke – hun heller ikke! – Nu er hun ude for at vaske sig, Lenoir og Brunel har været der, nu kommer min tur heldigvis. Brunel har endda barberet sig! – I overmorgen tidlig er jeg i København. I Berlin må jeg besøge lysbilleder, Berlin n.o. 18, Clara Schabbel, Thornerstr. 63! Kniplinger, kort, værten i Ostsee, telegram til Martin og Signe og hjem, Friedrichstr. Bahnhof.

---

⁵⁰ Siauliai er ifølge Wikipedia den fjerdestørste by i Litauen og ligger i den nordlige del af landet.

2. dec. 12.10 nat:

Nu er jeg på færgen mellem Warnemünde og Gedser, og sidder i 3. kl. kahyt, har overstået told o.s.v. og har mavepine.

I Berlin kørte jeg med Brunel til nr. 7 Unter den L. og tog selv til 11 (?) hvor jeg lige hilste på Miziano, som bliver fed⁵¹. Så røg jeg ud i Kirschstrasse og traf Wiest, som er rar men et værre kludrehode, og fru Hoernle, som viser sit revolutionære sindelag ved at binde sine mansjets knaphuller sammen med sejlgarn. Jeg søgte 53 lysbilleder ud og fik listen og fotografier, og album med. Da jeg pakker ud i tolden, er der ingen lysbilleder! De milde, blide idioter! Mens jeg stod der og var ved at søge positivs ud, ringede Hermann Duncker⁵² og jeg tog så hen til Ratskeller og spiste sammen med han, det rare menneske, hvor er han dog langt nede, han er vist meget syg, af astma. Han fortalte om Karl⁵³, og var meget stolt af ham. Han studerer musik nu, og er meget flittig, da han var i Berlin i 7 dage, hørte han 9 koncerter!

Nu er jeg snart hjemme og jeg glæder mig forfærdeligt til børnene, og til det hele, bare jeg nu vidste hvordan det er med Morten, jeg tør næsten ikke telefonere hjem. Sæt de siger et eller andet forfærdeligt. Men det kan de ikke, drengen må være rask nu, han vil blive glad for sin kanin. Og det rare legetøj til de andre drenge og farveladen til Ingemor, jeg tænker de bliver glade for det. Det bliver dejligt, når Martin kommer hjem til os alle igen. Han har rigtignok været længe borte i dette år, meget borte mener jeg, og jeg tror desværre, at han bedre og bedre finder sig i at være borte – underligt nok, for børnene bliver dog sødere og morsommere for hver dag. Men det er alle de unge kvinder, som splitter ham fra det hjemme.

Nu er klokken 1 $\frac{3}{4}$ og vi sidder i toget, den gennemgående vogn til København, det er rart at man ikke skal ud før på banegården, så vil jeg prøve at sove. Jeg tænker, Signe⁵⁴ er på banegården, hvis hun har fået mit telegram. Det bliver rart at se hende igen, hun bliver nok glad for hvad hendes mand sender hende, brev og dug – han er for resten flink, bare det, at han ikke bander det mindste, er noget som gør ham betydeligere synes jeg. Bande kan enhver, der hører lidt til at lade være, og han er dog ret ung, 34.

- Drengen er rask og frisk, og alt er godt!

---

⁵¹ ? Den eneste Miziano, jeg kan finde på Wikipedia, er en italiensk socialist og medgrundlægger af det italienske kommunistparti, der på et tidspunkt levede i eksil i bl.a. Berlin, men så vidt jeg kan se, ikke på dette tidspunkt.

⁵² Tysk marxistisk politiker og forsker, der var med til at grundlægge det tyske kommunistparti.

⁵³ Käte og Hermann Duncckers ældste søn. Karl endte dog tilsyneladende ikke som musiker men blev uddannet gestaltpsykolog.

⁵⁴ Signe var gift med Aage Jørgensen, som farmor fulgtes med til Moskva.

5. dec:

Thea Th⁵⁵. fortalte i aften at der er en redelighed indenfor p.⁵⁶ De har slåedes og spyttet og opført sig som de bøller, de er. Klitfort, som er ekskluderet for ½ år, har på et møde fået en mængde stemmer for sig, som forlanger ham optaget igen straks – Sperling⁵⁷ foreslog Martin som formand på dette medlemsmøde – og på et forretningsmøde nogle dage senere sagde Th. Thø.⁵⁸, at denne bandit Sperling nævnedes A.N. som formandsemne for part. A.N. denne udbytter som var storaktionær i en pianofabrik!⁵⁹ Th. Th.⁶⁰ er sikkert sendt over fra de andre⁶¹ for at lave ugler i mosen; han, Ric. Jensen⁶² og Carl V. Jensen er i færd med at ”undersøge” om Carl Iversen⁶³ ikke godt kan undværes. Ric. Jensen og Th. Thøgersen har lavet en forfærdelig historie, en forbrydelse, mod to udenlandske kamm. der skulde til Sverrig, efterlyste – i Nyhavn har de to fulde bæster råbt de to kam.s navne højt, så betjentene hørte dem – og følgen er, at de nu begge forfølges.⁶⁴ ”Jeg skriver nu til dig hver uge – hører du ikke fra mig en uge betyder det, at jeg er fanget og kaput – det er ikke de to kammeraters skyld, men den forbandede spiritus”,⁶⁵ skrev den ene fra Tyskland til Carl Iver.

Jeg vil aldrig ta de to i hånden mere, sådan nogle skurke.

---

⁵⁵ Thea Tønder. Tobaksarbejder, fagforeningskvinde og senere rådmand i København. Startede som kommunist men orienterede sig efterhånden mere og mere mod socialdemokratiet, hvor hun spillede en central rolle.

⁵⁶ I 1922 var Danmarks Kommunistiske Parti, der blev dannet i 1919, plaget af ubønhørlige stridigheder mellem to fraktioner, Møntergadepartiet og Blågårdsgadepartiet. Der blev lagt låg på stridighederne, men mens min farmor og farfar var i Rusland, blussede de op igen, undertiden som direkte håndgribeligheder. For eksempel blev forretningsføreren for partibladet Carl Iversen direkte overfaldet af tre forretningsudvalgsmedlemmer (heriblandt Thøgersen) og kom slemt til skade. (Beskrevet af MAN og Aage Jørgensen i brev den 11.1.1923 til EKKI, Kommunistisk Internationales Eksekutivkomité.)

⁵⁷ Dansk revolutionær og syndikalist, der måske er mest kendt for sin deltagelse i slaget ved Grønttorvet, 1918, hvor han stående på taget af en sporvogn svingede den røde fane. Sperling er netop blevet ekskluderet af partiet.

⁵⁸ Thøger Thøgersen var syndikalist og stiftede sammen med Marie Nielsen m.fl. Socialistisk Arbejderparti i 1918 og senere, i 1919, Danmarks Venstresocialistiske Parti, der blev til DKP.

⁵⁹ MAN var ven med pianofabrikanten Andreas Christensen, der havde en fabrik på Nørrebrogade. Om MAN direkte investerede i firmaet, ved jeg ikke, men han lånte tilsyneladende vennen penge. Efter skilsmissen fra min farmor indgik han nemlig ifølge nogle private breve, en aftale med Andreas Christensen om, at denne skulle overføre MANs pålagte hustru- og børnebidrag direkte til min farmor, som afdrag på nogle penge, som han skyldte MAN.

⁶⁰Thøger Thøgersen.

⁶¹ Striden mellem Blågårdsgade og Møntergadefraktionerne i partiet.

⁶² Richard Jensen var i mange år formand for Søfyrbødernes fagforbund. Tilhørte DKPs venstrefløj.

⁶³ Carl Iversen var forretningsfører for DKPs partiavis.

⁶⁴ Den ene blev taget, men den anden nåede at flygte.

⁶⁵ ”Det er rent ud sagt en bande drikkebrødre, Thøgersen og konsorter.” (MAN i brev til kammerat Kuusinen 11. januar 1923)

Under fyrbøderstrejken havde forbundet fået 11000 kr. fra en ”federation”, og det første de gjorde var at udbetale hinanden løn for al den tid af strejken, der var gået, hvor de samtidig havde spillet de ædle, som ingen løn oppebar. Flere 1000 kr – 5500 kr var det vist, resten blev brugt til understøttelser. Da der derefter på en generalforsamling blev fremlagt regnskab, blev dette ikke godkendt, og Ric. Jensen måtte senere melde sig ud, for ikke at blive smidt ud, men forlangte løn for et år fremefter! 7000 kr. på et bræt! Som han soldede op.

Thea, Signe og jeg har i aftes telegraferet:

Nexø Jørgensen

Gross Paris, Moskva.

Bøgerne ankommen, forsendelsen forkludret, kom hjem begge.

Signegrethe.

(Mortens tilføjelse: På indersiden af de bageste omslag i bogen har Mor med meget omhyggelig skrift skrevet sit eget navn og Harry Brunel har skrevet sit navn lige nedenunder. Efter en linies ophold har Mor skrevet: Fru Rachel Grepp, Majnstuvejen 18, Oslo.)